תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע · סדר נשים

בן יהוידע על יבמות

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על יבמות

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-יבמות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ו. 4
דף יד: 4
דף טו: 5
דף טז. 6
דף כ. 10
דף כא. 10
דף כד. 11
דף לד: 12
דף מה. 14
דף מז. 14
דף מז: 15
דף מח. 16
דף מח: 16
דף מט: 17
דף נ. 19
דף ס: 19
דף סא. 20
דף סא: 21
דף סב. 21
דף סב: 22
דף סג. 25
דף סג: 32
דף סד. 37
דף סד: 41
דף סה: 42
דף עא: 43
דף עו: 44
דף עז. 44
דף עח: 47
דף עט. 48
דף פו: 51
דף קב. 51
דף קב: 52
דף קג. 52
דף קה. 54
דף קה: 54
דף קט: 57
דף קיח: 57
דף קכא. 58
דף קכא: 59

דף ו.

מַה שְּׁמִירָה הָאֲמוּרָה בְּשַׁבָּת, לֹא מִשַּׁבָּת אַתָּה מִתְיָרֵא, אֶלָּא מִמִּי שֶׁהִזְהִיר עַל הַשַּׁבָּת, אַף מוֹרָא הָאָמוּר בַּמִּקְדָּשׁ, לֹא מִמִּקְדָּשׁ אַתָּה מִתְיָרֵא, אֶלָּא מִמִּי שֶׁהִזְהִיר עַל הַמִּקְדָּשׁ. פירש רש"י לא משבת אתה מתייירא דלא כתיב ביה מורא. ומקשים נילף מורא לשבת מן המקדש דכתיב ביה מורא (ויקרא יט, ל)?

ונראה לי דאם כן הוה ליה לערבנהו שבת ומקדש בהדי הדדי דהוה ליה למימר 'את שבתותי ואת מקדשי תיראו ותשמורו' דהא גם במקדש איכא מצות תלויות בו שצריך לשומרם.

ועוד נראה לי דאין למילף מורא לשבת מן המקדש כי בשבת לא חזינן ביה שינוי לעינינו משאר ימי החול כלל וכמו שאמר טורנוסרפוס הרשע לרבי עקיבא (בראשית רבה יא, ה) 'מה היום מיומים?' ולמה יראין ממנו, מה שאין כן בית המקדש יש בו שינויי לעינינו על שאר מקומות כמו שאמרו (משנה אבות ה, ה) במשנת דעשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש וזאת יתירה על הכל שנראה לעין בחוש הריאות עומדין צפופים ומשתחוים רווחים, ולהכי הוה סלקא דעתך שיתיירא אדם מן בית המקדש לכך אצטריך היקש הנזכר ללמדך שגם בית המקדש לא מן המקדש אתה מתייירא אלא ממי שהזהיר עליו.

ברם הא קשיא אמאי לא נקיט מורא להדיא בשבת כדנקיט במקדש? ונראה לי בס"ד דאי הוה נקיט מורא להדיא בשבת הייתי חושב הכונה שירא מן השבת עצמו כדעת הפלוספים שאומרים שהוא יום קשה ששולט בו שבתאי ולכך העסק ושאר דברים לא יצליחו בו וכמו שכתב הגאון מהר"י ז"ל ביורה דעה, לכך לא נקיט ביה מורא להדיה אלא שמירה כי ישראל כיון ששומרין שבת אין להם מורא ממנו מצד הכוכב.

דף יד:

לְלַמֶּדְךָ, שֶׁאַהֲבָה וְרֵעוּת נוֹהֲגִין זֶה בָּזֶה, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: (זכריה ח, יט) **"וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ"**. נראה לי בס"ד דהתנא אמר (משנה אבות א, יח) על שלשה דברים העולם קיים על הדין ועל האמת ועל השלום, ופרשנו בס"ד דין אלו דברי תורה דכתיב בה (תהלים עו, ט) מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין, ואמת דברי סופרים וזו היא משנת חכמים ושלום זו משנת חסידים. ואמר כאן הָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם כלומר בעלי משנת חכמים ובעלי משנת חסידים כולם אוהבים זה לזה ולא ירצה אחד לעבור על דברי חבירו.

ועוד נראה לי בס"ד יש שלום נעשה בין אדם לחבירו על ידי השקר שזה המתווך השלום יהיה מוכרח לשקר אצל זה ואצל זה כדי לעשות שלום ביניהם וכמו שאמרו רבותינו ז"ל

במדרש (אבות דרבי נתן יב, ג) על אהרן המלך ע"ה שהיה אוהב שלום ורודף שלום שישנה דבריו אצל זה ואצל זה ואז כשיתראו זה בזה נעשים אוהבים וכהאי גונא השקר מותר דעל זה אמרו רבותינו ז"ל (סה:) מותר לשנות מפני השלום דמצינו שהקדוש ברוך הוא שינה מפני השלום בין אברהם אבינו עליו השלום ובין שרה אמנו עליה השלום.

אך יש אדם שהוא נח לרצות ואין צריך לשנות ולשקר לפניו כדי לעשות שלום אלא השלום יהיה על פי דברי אמת ובודאי זה משובח יותר מהיות השלום על ידי השקר, ועל זה נאמר **וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ** כלומר יהיו נצמדים האמת והשלום יחדיו שלא יצטרכו לעשות שלום על ידי השקר.

וכן הענין במחלוקת שיהיה בין החכמים בדבר הלכה זה מכשיר וזה פוסל זה אוסר וזה מתיר ואף על פי שהם מריבים זה בזה בהלכה אין עומדים משם עד שיעשו שלום ביניהם כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (במדבר כא, יד) אֶת וָהֵב בְּסוּפָה.

אך אל תחשוב שעושין שלום מחמת שאחד מהם הטעה את חבירו באותה מעשה שהיו חולקים בה זה בזה ששינה באיזה דברים וחשב חבירו דלא הוה עובדא הכי אלא הוה הכי ולכן הודה לו ונשתווה עמו, לא כן! אלא זה וזה מדברים דברי אמת באותו ענין ואין מטעין זה את זה ועם כל זה סוף עושים שלום ביניהם!

ולזה אמר ללמדך שאהבה ורעות נוהגין זה בזה לקים מה שנאמר 'וְהָאֱמֶת וְהַשָּׁלוֹם אֱהָבוּ' שיהיו האמת והשלום שלהם נצמדים יחד ולא שיהיה השלום על ידי שקר להטעות אחד את חבירו בדבר שקר חס ושלום כדי להשוותו עמו.

דף טו:

מָה אַתֶּם מַכְנִיסִין רֹאשִׁי בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים, בֵּין שְׁתֵּי מַחֲלוֹקוֹת גְּדוֹלוֹת, בֵּין בֵּית שַׁמַּאי וּבֵית הִלֵּל? מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא יִרְצוּ גַּלְגַּלְתִּי. נראה לי בס"ד הכונה דכל חד מנהון יש לו טענה של רוב כי בית הלל יש אתם רוב מנין ובית שמאי יש אתם רוב בנין דחריפי טפי ונמצא שניהם הרים גדולים הם דיש יתרון בזה מה שאין בזה ויש יתרון בזה מה שאין בזה.

ועוד השני מחלוקות האלה הם גדולות מפני שהם נוגעים בענין היחוס ולעז ממזרות ולא דמיין למחלוקת של שאר איסורין.

דף טז.

תְּפָסוֹ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, הוֹשִׁיבוֹ עַל מִטָּה שֶׁל זָהָב. הא דעשה כן לרבי יהושע ולרבי אלעזר לתפסם בידו ולא עשה כן לרבי עקיבה אף על גב דשבחו ביותר, נראה לי כי מטה אחת של זהב היתה שהוא יושב עליה ולא תכיל יותר משלשה בני אדם אך מלבד אותה המטה יש כסאות הרבה ואם היה אומר בפיו לרבי יהושע ורבי אלעזר שישבו על מטה של זהב עמו לא היו יושבים בעבור כבודו שאין ראוי לישב עמו במטה אחת ולכך הוצרך לתפסם בידו כדי להושיבם דאז אין ראוי לסרב בכהן גדול מה שאין כן לרבי עקיבה לא נשאר מקום במטה שישב עליו וכיון שאמר לו שב ישב מאיליו על הכסא כי על זה אין לסרב כי הכסאות מונחים כדי לישב עליהם כל אורח אשר יבא שם.

וְיֵשׁ לוֹ בֵּן לַעֲזַרְיָה חֲבֵרֵנוּ? קָרָא עָלָיו הַמִּקְרָא הַזֶּה: (תהלים לז, כה) "**נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ לָחֶם**". מה חידוש קא משמע לן בלשון זה דאמר בדרך תימא? ועוד מה שייכות יש לרבי אלעזר בן עזריה בפסוק זה טפי מזולתו דקאמר קרא עליו?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב אהל יעקב ז"ל דהבן הנשמע לאביו וסר למשמעתו ואוהב ללמוד ממנו חכמה ובינה אז בן זה גם בעודו קטן נחשב לגדול בשנים יען כי החכמה אשר אסף אביו ברבוי שנותיו את הכל קלט ולקח הבן הזה בזמן מועט ונמצא כאלו הוא חי כל אותם שנים שחי בהם אביו שאסף בהם דברי חכמה אלו. ובזה פירש הכתוב כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכוּן יָמֶיךָ (שמות כ, יא) עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד מאמר רבי אלעזר בן עזריה (משנה ברכות א, ה) שאמר הריני כבן שבעים שנה, כלומר תהילות לאל קבלתי וקלטתי חכמה אשר אסף וקבץ אבי בשנותיו ונמצא אף על פי שאני קטן בשנים הריני נחשב לגדול בשנים כאיש זקן שקנה חכמה ברוב שנים כמו שנאמר (איוב לב, ז) וְרֹב שָׁנִים יֹדִיעוּ חָכְמָה, דחשוב כאלו חייתי אותם שנים אשר השיג אבי בהם דברי חכמה אלו שקבלתי ממנו.

וכאן כששמע רבי דוסא מן רבי יהושע שייחס את רבי אלעזר לאביו עזריה שלא אמר רבי אלעזר בסתם אלא אמר רבי אלעזר בן עזריה, אמר שיחת תלמידי חכמים צריכה תלמוד, ודאי נתכוון להודיע לי שרבי אלעזר הוא דומה לאביו עזריה בחכמה על דרך שאמרו רבותינו ז"ל אֵלֶּה תֹּלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף (בראשית לז, ב) קא משמע לן שדומין לאביהם. וכיון שמזכירו בשבח זה שדומה לאביו הגדול בתורה ובחכמה ודאי קלט וקבל כל מה שאסף אביו ברבוי שנים ולכן אף על פי שאני רואהו עודנו נער נחשב לזקן.

ולזה אמר ויש בן לעזריה חבירנו שהיה גדול בתורה, יש לו בן דומה לו? על כן ראוי לקרא

עליו המקרא הזה **נַעַר הָיִיתִי גַּם זָקַנְתִּי** פירוש אף על גב דנער בשנים הייתי גם זקנתי נחשב לזקן **וְלֹא רָאִיתִי צַדִּיק נֶעֱזָב** מבנו אלא בנו הולך אחריו ואוחז בדרכיו ונתיבותיו **וְזַרְעוֹ מְבַקֶּשׁ** לחמה של תורה.

אַתָּה הוּא עֲקִיבָא בֶּן יוֹסֵף שֶׁשִּׁמַּחְתָּ הוֹלֵךְ מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ. נראה לי בס"ד הטעם דנקיט מסוף ועד סוף מפני שהצדיק על ידי תורתו מעלה אורות הנקראים מ"ן [מיין נוקבין] מסוף העולם התחתון עד ראש העולם העליון וחוזר ומוריד על ידי זה אור הנקרא מ"ד [מיין דוכרין] מראש עולם העליון עד סוף עולם התחתון נמצא עסק שלו מתחיל מהסוף ומסיים בסוף.

או יובן בס"ד סוף תיבת 'עוֹלָם' הוא אות מ' וגם מ"ם במלואה גם כן סופה מ'. נמצא אומרו מסוף העולם ועד סופו רמז בזה על שני מ' וידוע דרבי עקיבה מ' שנה למד ומ' שנה לימד ולכן אמר לו 'שֵׁב בְּנִי שֵׁב' כפל לשון שב רמז שזכה לשני ישיבות שהוא אחת ישיבה של לומדים ואחת ישיבה של מלמדים.

שֵׁב בְּנִי, שֵׁב. נראה לי בס"ד טעם של כפל לשון שֵׁב על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דכל החכמים או רובם בוראים נפשות הגרים על ידי עסקם בתורה והבריאה היא שמביאים אותם מקליפה הנקראת נגה שהיא טוב ורע ומכניסים אותם במקום הקדושה ונתקנים אך לא היו יכולים לחזור ולמשוך אותם הנפשות ממקום הקדושה לתת אותם אל הגרים, אבל רבי עקיבה ובן עזאי היה להם כח כפול שהיו מביאים הנפשות מקליפת נגה ומכניסים אותם במקום הקדושה ונתקנים שם ואחר כך היו ממשיכים אותם משם לתת אותם אל הגרים עיין שם.

נמצא דרבי עקיבה בעסק תורתו היה עושה שני מושבות אל נפשות הגרים האחת שיכניסם במקום הקדושה שישבו שם עד שיהיו נתקנים והשניה שהיה חוזר ומושך אותם משם ומושיב אותם בגופות הגרים, ולכן אמר לו כאן 'שֵׁב בְּנִי שֵׁב' דרוח ה' דבר בו לכפול לו הישיבה על שם כחו שפועל בשני ישיבות הנזכר על ידי עסק תורתו אשר לא נמצא כזאת אצל חכמים זולתו.

ועוד נראה לי בס"ד כפל הלשון 'שֵׁב בְּנִי שֵׁב' על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה וכו' ובעץ חיים שער המוחין דנשמת רבי עקיבה יש לו שני בחינות ישיבה אחת בבינה מצד נשמתו ואחת בחכמה מצד לבוש נשמתו. ולכן אמר לו 'שֵׁב בְּנִי שֵׁב' שכפל בו הישיבה לרמוז אתה חביב ויקר שיש לך שני בחינות ישיבה בשני מקומות אחת בחכמה ואחת בבינה.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד שרומז בכפל הלשון על סוד מאמר (מנחות כט:) 'כך עלה

במחשבה' שאמר השם יתברך על רבי עקיבה שביאר רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בדרוש נפילת אפיים דהכונה הוא על זווג עליון דחכמה ובינה הרמוז בכף פשוטה ועל זווג תחתון דתפארת ומלכות הרמוז בכ"ף כפופה ועל זה אמר כ"ך עלה במחשבה עיין שם. וכן כאן רוח ה' דבר בו שכפל לו הישיבה 'שֵׁב בְּנִי שֵׁב' כלומר יש לך מושב בדירה של מעלה שהוא זווג עליון דחו"ב [חכמה ובינה] ובדירה של מטה שהוא זווג תחתון דתו"מ [תפארת ומלכות].

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כפל הלשון שרמז לו שהוא ראוי להתכבד בישיבה הן מצד חכמתו הן מצד מעשיו ומדותיו הטובים עד כאן דבריו נר"ו.

קְרָא עָלָיו מִקְרָא זֶה: (קהלת ז, א) "**טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב**". נראה לי בס"ד דהלומד תורה מעודו קטן על הרוב ילמוד בעל כרחו וכל יום מסרב אך מביאים אותו לבית הספר על ידי הכאה או על ידי שוחד דברים או מאכל וכיוצא והרי זה ידמה לשמן עכור שאינו נמשך מאיליו אחר הפתילה אלא צריך להטותו אחר הפתילה בידים תמיד מה שאין כן אם אחר שגדל בשנים בא ללמוד תורה הנה הוא נמשך מאיליו אחר לימוד התורה כי שלם בדעתו וידע ערך התורה ומחבבה מאיליו ומעצמו דלא אפשר לכפות ולהכריח לאדם גדול בשנים אם לא יהיה הוא מעצמו רוצה בלימוד.

וידוע כי רבי עקיבה למד תורה אחר היותו בן ארבעים שנה שאז הוא שלם בדעתו והיה לומד בחשק גדול ומחבב התורה מאד והתחיל ללמוד מן אבג"ד ואילך כמו שאמרו במדרש (אבות דרבי נתן נוסח א, פרק ו) שהיה הוא ובנו תופסים בלוח של אבג"ד ולומדים אם כן ידמה לשמן הטוב שהוא נמשך אחר הפתילה מאיליו ואין צריך להטותו בידים כל שעה לכך קרא עליו המקרא הזה 'טוֹב שֵׁם מִשֶּׁמֶן טוֹב'.

ועוד נראה לי בס"ד טעם שקרא עליו מקרא זה על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים בשם עקיבה נרמז כח השגתו שעלה במחשבה כי מי שהוא במקום הנקרא עקב יש לו כח לעלות עד סוד המחשבה בסוד הכתוב (ירמיה לא, כא) נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר, וכאשר נביא דבריו לקמן עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב בפרשת פקודי בֶּקַע לְגֻלְגֹּלֶת מַחֲצִית הַשֶּׁקֶל בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ (שמות לח, כו) והיינו בהפוך עקב רוצה לומר מי שהוא במקום הנקרא עקב זה יעלה לגלגלת ששם סוד המחשבה ואז מי שהוא עתה מחצית השקל יעלה ויהיה בשקל הקודש סוד המחשבה שהוא בחכמה הנקרא קודש.

וידוע כי שמן כינוי לחכמה לכך הרואה שמן בחלום יצפה לחכמה (ברכות נז.) ולכן קרא

עליו המקרא הזה טוב שם שלך שהוא עקיבה שרומז שאתה במקום הנקרא עקב שהוא מורה שאתה זכית ועלית לשמן טוב שהוא כינוי לחכמה שהוא סוד המחשבה.
'**דּוֹסָא**' **שְׁמַעְתֶּם**? **אוֹ** '**בֶּן־הָרְכִינַס**' **שְׁמַעְתֶּם**. נראה לי בס"ד דלא היה אביו שמו הרכנס אלא זה הוא שם המשפחה דאיך היה קורא אותו בשמו בסתם.
לְפִי שֶׁיֵּשׁ עִמּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת תְּשׁוּבוֹת בְּצָרַת הַבַּת שֶׁהִיא מַתֶּרֶת. נראה לי בס"ד היה לו ש' תשובות כמנין ש' דשמאי שהוא אב לתלמידיו ולהיות כי ש' דשמאי היא מצד הגבורה החזקה כנודע לכך היו ש' תשובות ההם מחודדות מאד וקשה לסתור אותם בדרך לימוד בשקלא וטריא כי אם רק נסתרים על ידי עדות שהעיד רבי דוסא מפי חגי הנביא דעל הקבלה אין לערער וכמו שאמרו אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה ולכך אמר רבי דוסא מעידיני עלי שמים וארץ כי אותיות שמים וארץ המה אותיות צורם שמאי כלומר בעדות זו צורם ההלכה על בית שמאי דעל הקבלה אין לערער כלום.
כְּשֶׁנִּכְנְסוּ נִכְנְסוּ בְּפֶתַח אֶחָד, וּכְשֶׁיָּצְאוּ יָצְאוּ בִּשְׁלֹשָׁה פְּתָחִים. נראה לי בס"ד נתכיונו בזה עוד לפי דרכם לומר נכנסנו בשביל דבר אחד שהוא צרת הבת ויצאנו בלימוד שלשה דברים שלמדנו מעדות רבי דוסא.
אַשְׁרֶיךָ שָׁזָכִיתָ לְשֵׁם, וַעֲדַיִן לֹא הִגַּעְתָּ לְרוֹעֵה בָּקָר. נראה לי בס"ד על מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים פרק ל"א דנשמתו של רבי עקיבה היתה ממקום הנקרא עקב וכל נשמות שבעקב הזה יש להם יכולת לעלות למעלה למעלה עד סוד המחשבה בסוד נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר (ירמיהו, לא, כא) ולסיבה זו זכה רבי עקיבה לעלות עד המחשבה וכמו שרמזו עליו רבותינו ז"ל במאמר 'כך עלה במחשבה' וכתב שם דאורות הנמשכות ממקום העקב הזה לפעמים נעשית יעקב לפעמים עקביא לפעמים עקיבה עיין שם. נמצא השגתו הגדולה רמוזה בשמו ולזה אמר לו אשריך שזכית לשם המורה על השגה גדולה ועדיין לא הגעת לרועה בקר.
גם נודע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל כי עקיבה בה־א ולא באלף ורמוז בסופי תיבות אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא) עיין שם. וידוע כי פסוק זה ימלל מילין עלאין ולזה אמר אשרי שזכית לשם הרמוז בפסוק הידוע ועדיין לא הגעת לרועה בקר.
וַעֲדַיִן לֹא הִגַּעְתָּ לְרוֹעֵה בָּקָר. אָמַר לוֹ רַבִּי עֲקִיבָא: וַאֲפִלּוּ לְרוֹעֵה צֹאן. נראה לי בס"ד דידוע טנת"א שהם **ט**עמים **נ**קודות **ת**גין **א**ותיות כך הוא סדרם: טעמים בחכמה נקודות בבינה תגין בתפארת אותיות במלכות. וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש בקרבנות הנשיאים פַּר אֶחָד בֶּן בָּקָר (במדבר ז, כא) כנגד אברהם דכתיב ביה (בראשית יח, ז) וְיִקַּח בֶּן בָּקָר וכו' עיין שם. וידוע כי אברהם יונק מחכמה בסוד וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ

וַיֹּאכֵלוּ (בראשית יח, ח) וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל ומפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל ששם עקיבה מורה שהוא עולה ומשיג עד סוד המחשבה שהוא חכמה ששם הטעמים. וזהו שנאמר אשריך שזכית לשם של עקיבה שמורה שאתה עולה עד חכמה ועדיין לא הגעת בהשגתך בפועל לרועי בקר רמז למדרגת אברהם אבינו עליו השלום שהיה יונק מחכמה שהוא בחסד ולמעלה מן החסד הוא חכמה! והשיב לו רבי עקיבה מצד הענוה דאפילו לרועי צאן לא הגעתי! כלומר אפילו למדרגה של אותיות שהוא במלכות מקום דוד המלך ע"ה שהיה רועה צאן עדיין לא הגעתי וכל שכן וכל שכן לטעמים שהם בחכמה מדרגה עליונה.

ונראה לי באותיות צאן נרמז שלשה הנזכר שהם נקודות תגין אותיות וידוע דהתגין נקראין ציצין בספרי המקובלים וצאן ראשי תיבות **צ**יצין **א**ותיות **נ**קודות ולזה אמר שלא הגיע לרועי צאן שכלל בזה כל השלשה הנזכר.

רַבִּי יוֹחָנָן וְסָבָיְא אַמְרֵי תַּרְוַיְהוּ: אֵין מְקַבְּלִין גֵּרִים מִן הַתַּרְמוֹדִיִּים. קשא איך אומרים הפך עדות רבי דוסא שקיבל מן חגי הנביא ע"ה? ובשלמא יונתן אחיו לא שמע עדות זו אך בדור רבי יוחנן כבר נתקיימה אצל חכמים עדות זו!

ונראה לי דסבירא ליה דרבנן גזרי עלייהו אחר עדות זו כי מה שהיו תחלה מקבלים היינו משום דקים להו דהוו מיעוטא דבטלי במיעוטייהו ברם דורות האחרונים ראו לפסלם דחשו שלא יטעו העולם בזה.

דף כ.

כָּל הַמְקַיֵּם דִּבְרֵי חֲכָמִים נִקְרָא קָדוֹשׁ. נראה לי בס"ד הטעם כי מצות דרבנן הם ביסוד הנקרא **יוסף הצדיק** [365] שהוא מספר שס"ה והמקיים דברי חכמים נקרא אדם כמו שאמרו (שבת קיב:) 'אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם' ופירשו הכונה אם נראה בעינינו החכמים הראשונים כמלאכים לשמוע ולקיים דבריהם אז אנו חשובין בני אדם. ואם תוסיף מספר **אדם** [45] על שס"ה יעלה מספר **קדוש** [410] לכך המקיים דברי חכמים נקרא קדוש!

דף כא.

וּמַאי מַשְׁמַע, דְּהַאי 'אֵל' לִישָׁנָא דְּקָשֶׁה הוּא? דִּכְתִיב: (יחזקאל יז, יג) "**וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח**". הקשה הרב עיון יעקב ז"ל אמאי לא הביא פסוק מן התורה אָז נִבְהֲלוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אֵילֵי מוֹאָב (שמות טו, טו)? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהתם הוה אמינא אֵילֵי מוֹאָב קאי על הכומרים של עבודה זרה דנקראו אילי על שם עבודה זרה שלהם שנקראת אלילים דכתיב כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים (תהלים צו, ה).

קוֹדֶם שֶׁבָּא שְׁלֹמֹה, הָיְתָה תּוֹרָה דּוֹמָה לִכְפִיפָה שֶׁאֵין לָהּ אָזְנַיִם, עַד שֶׁבָּא שְׁלֹמֹה וְעָשָׂה לָהּ אָזְנַיִם. נראה לי בס"ד נקיט לשון אזנים כי תורה שבעל פה תתייחס לאזנים כי דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרה בכתב, ותורה שבכתב תתייחס לעין דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם על פה וכמו שאמרו הראשונים ז"ל על פסוק (משלי כ, יב) אׇזֶן שֹׁמַעַת וְעַיִן רֹאָה ה' עָשָׂה גַם שְׁנֵיהֶם, וכאשר תיקן שלמה המלך ע"ה שניות ועירובין ונטילת ידיים (עירובין כא:) נתחזקה תורה שבעל פה המתייחסת לאזנים. לכך אמר 'ועשה לה אזנים' שחיזק האזנים שהיא תורה שבעל פה גם עתה הלבבות של בני אדם יטו אזנים שלהם לתורה ללמוד ולא יפלו בעצות רשעים כי עתה הכין לפניהם כמה מאות טעמים לכל דבר ודבר מדברי סופרים.

ומה שנאמר **וְאִזֵּן וְחִקֵּר וְתִקֵּן** (קהלת יב, ט) פירש בני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו דהתורה יש בה ארבעה חלקים שהם ראשי תיבות פרדס ושלשה מהם פשט רמז דרש הם בנגלה של התורה והוא אזן בחלק הרמז וחקר בחלק הדרש ותקן בחלק הפשט עד כאן דבריו נר"ו.

דף כד.

יוֹסֵף, קוֹרִין אוֹתוֹ יוֹסֵף. יַעֲקֹב, קוֹרִין אוֹתוֹ יַעֲקֹב. יש להקשות מצינו בעלמא כדנקטי שמות לדוגמא נקטי בשמות ראובן ושמעון ומאי שנא הכא עשו דוגמא בשם יוסף ויעקב? ועוד למה לא נקט הדוגמא בשמות אברהם ויצחק דקדמי לשם יעקב? ועוד למה הקדים שם יוסף לשם יעקב?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל במדרש כל השבטים נקראו על שם יוסף דכתיב (תהלים עז, טז) גָּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה, וכן הוא אומר חוֹן תָּחוֹן שְׁאֵרִית יוֹסֵף, ופירשו במדרש טעם לזה נמצא שם יוסף נעתק לבני אחיו השבטים. גם מצינו בכתובים שנקראו כל ישראל בשם יעקב נמצא שם יעקב נעתק מפי הגבורה לכל ישראל. ולכן כאן שהוא מדבר בענין העתקת השם מזה לזה הביא דוגמא שם יוסף ושם יעקב דמצינו בהם העתקה מפי הגבורה לכל ישראל ומחמת כי העתקת שם יוסף לבני אחיו השבטים דמייא להאי עניינא טפי דאיירי בהעתקת שם הנפטר לבן אחיו לכך הקדים בדוגמא שם יוסף לשם יעקב.

דף לד:

כָּל מוֹעֲכוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּי, 'תָּמָר' שְׁמָן. ראיתי לרבינו האר"י ז"ל (בשער הכונות דף עח.) וזה לשונו: ולכן אין האשה מתעברת מביאה ראשונה כי הטיפה הראשונה עושה אותה כלי ואחר היות שם כלי אז שאר הטיפות של אחר כך מצטיירות שם ומתעברות. בזמן הראשונים היו מוציאין הבתולים באצבע והיו ממעכין ביד והטעם היה כדי שגם הביאה הראשונה לא תהיה לבטלה והיו מתקנין הכלי שבה באצבע כדי שתתעבר גם מביאה ראשונה עד כאן לשונו.

ואפשר לומר לפי זה מה שאמר 'מוֹעֲכוֹת שֶׁל בֵּית רַבִּי' אין הכונה על בית רבינו הקדוש אלא הכונה רוצה לומר של בית אדם גדול כמו רבי יודן ברבי דפירושו אדם גדול שהוא גדול הדור.

עוד איתא בעץ חיים (שער הולדת אחד ואחד פרק ה') וזה לשונו: וראה והבן שכבר ביארנו שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל ביבמות דף ל"ד שכל מועכות של בית רבי תמר שמן על שם שמעכו באצבע ולא הוצרכו אלא ביאה ראשונה והענין הוא כי הלא להיות כי הכתר הוא זכר וכו' ומכח זה נמשך אל יעקב ולכל מועכות של בית רבי עד כאן לשונו עיין שם.

והנה יש להקשות מאחר שגם לאה מוכרח לומר שמיעכה באצבע, למה נקראו מועכות של בית רבי על שם תמר ולא נקראו על שם לאה דהיתה קודם תמר? גם אמרו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני פרשת וירא רמז פו) על בנות לוט נתעברו מביאה ראשונה וכן אמרו על הגר ומוכרח לומר דמעכו באצבע וכולהו קדמי לתמר.

ונראה לי בס"ד דאיתא בספר פחד יצחק חידוש נפלא דאם נולדה נערה ביום ששי בשבת לא יהיה לה בתולים, כן היה הטבע בזמן הקדמונים ולכן היו עושים קבלת עדות על לידתה ביום שנולדה כדי שלא יהיה לבעלה טענת בתולים עיין שם. ולפי זה כיון דהטבע בזמן הקדמונים היה כך אפשר דלאה וכן הגר וכן בנות לוט נולדו ביום ששי דלא היה להם בתולים מעיקרא ולכן אשה זו תתעבר מביאה ראשונה דאין כאן צורך לעשותה כלי דהוא עשוי מאיליו ולא התחילה תקנה זו למעך באצבע אלא מתמר ואילך.

ועוד נראה לי בס"ד דלעולם גם לאה אמנו עליה השלום מיעכה באצבע אך לא עשתה דבר זה מדעתה ורצונה אלא כך צוה יעקב אבינו עליו השלום לרחל אמנו עליה השלום שתעשה כך כדי שלא תהיה ביאה ראשונה בלי הולדה ורחל מסרה דבר זה ללאה עם כל שאר סימנים שמסר לה. וכן הגר אברהם אבינו עליו השלום צוה לה בכך. ובנות לוט אין הכי נמי מעכו באצבע אך לא רצו חז"ל לקרא למועכות של בית רבי שהיו גדולים על

שם בנות לוט וקראום על שם תמר שהיא עשתה דבר זה מדעתה ורצונה דרוח ה' דבר בה שתעשה כן כדי שתתעבר מביאה ראשונה ולכן כיוונה ברוח הקודש ואמרה: לְאִישׁ אֲשֶׁר אֵלֶּה לוֹ אָנֹכִי הָרָה (בראשית לח, כה) 'אלה' אותיות 'לאה' כלומר אתה בן לאה ולכך עשיתי עמך מעשה לאה למעך באצבע ולכן נתעברתי.

כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר וְתַכְחִישׁ יָפְיָהּ. כתב הרב עיון יעקב ז"ל שמעתי מקשים למה לא בעל ער ביאה ראשונה כיון שאין האשה מתעברת מביאה ראשונה? ודוחק לומר שלא ידע מזה הדבר או שהיה חושש אולי מיעכה באצבע וצריך עיון עד כאן לשונו.

ונראה לי לפי דברי פחד יצחק הנזכר לעיל דהנולדים בשישי על הרוב לא ימצאו להם בתולים לכך חשב אולי נולדה בשישי ולכך תתעבר מביאה ראשונה כי ידוע מה שאמרו המפרשים הטעם דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה משום שיש לה אותה שעה צער עקירת דם בתולים.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שלא בעל ביאה ראשונה שעדיין בתוליה בתוכה כדי שיהיה לבו בטוח תמיד שאינה מזנה תחתיו כיון דהפתח עודנו סתום.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד שלא רצה שתדע שיש דרך אחר ומקום אחר לבעול שם אלא תחשוב כך הוא דרך כל הארץ וכל הנשים נבעלות במקום זה.

ועוד נראה לי בס"ד דאיתא בגמרא דסנהדרין (סנהדרין נח:) בן נח הבא על אשתו שלא כדרכה חייב מיתה שנאמר וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ (בראשית ב, כד) ולא שלא כדרכה עיין שם. וידוע דבן נח אינו קונה אלא בביאה ולית ליה קדושין בישראל וקודם מתן תורה היה להם דין בני נח.

ולכן חשב בדעתו אם יבעלנה בביאה ראשנה כדרכה אז הוא קונה אותה לאשה ונעשית אשתו ואז אם יבא עליה אחר כך שלא כדרכה חייב מיתה ולכן אפילו ביאה ראשנה עשאה שלא כדרכה כדי שלא תהיה קנויה לו ואינה נחשבת אשתו כדי שיתחייב עליה בשביל שלא כדרכה דאין חיוב זה אלא בבועל את אשתו דאם אינה אשתו אין כאן אלא השחתת זרע בלבד כמשחית על עצים ואבנים.

ובזה יתורץ בס"ד קושיא אחרת דמקשים העולם איך יהודה שכב עם כלתו וילדה לו בנים? ותירצו דקודם מתן תורה היה היבום נוהג בקרובים והוא היה הקרוב יותר ונמצא שלא נעשה הדבר באיסור וגם היא שהיתה יודעת שהוא חמיה לא עבדה איסורא כנזכר בדברי קדשם. ובזה ניחא דלא היתה נחשבת כלתו כיון דלא קנו אותה בניו בביאה דשניהם באו שלא כדרכה ואין בני נח קונים לאשה אלא בביאה ואם כן היא נכרית ליהודה.

דף מה.

אַמְרֵי אִינְשֵׁי: "גַּמְלָא בְּמָדֵי אַקַּבָא רָקְדָא", הָא גַּמְלָא וְהָא קַבָא וְהָא מָדֵי, וְלָא רָקְדָא. נראה לי בס"ד המשל על הענין הזה ד'**גַּמְלָא**' משל לאיש זה שנולד מנכרי ובת ישראל שיש בו חלק אחד טהור וחלק אחד טמא וכן הגמל יש בו סימן אחד טהרה וסימן אחד טומאה. ו'**קַבָא**' משל על בתו של רב דהאשה נקראת כלי לאיש כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סנהדרין כב:) אין האשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. ו'**מָדֵי**' משל על רב ע"ה.

יָהֵיב בֵּיהּ עֵינֵיהּ וְשָׁכֵיב. קשא מה עון עשה שנענש במיתה? והלא גם רב שימי היתה דעתו מסכמת שיתן לו רב את בתו! ואם משום שהעיז להפציר ברב יותר מדאי איך משום הכי יתחייב מיתה?

ונראה בס"ד דהלכה זו דהולד כשר היתה רופפת בימים ההם ורב הורה הלכה למעשה בכך ונתחזקה משום דקיימא לן 'הלכה כרב באיסורי' דאז הבאים אחריו שהם רב מתנה ורב יהודה נמי אורו הכי דהולד כשר.

והנה אף על גב דהלכה זו אמת היא מכל מקום אינו ראוי והגון שיקח בתו של רב שהיה גדול הדור אדם בזוי כזה! ואם היה נשאר חי היה מפציר בו עוד ביותר כפלי כפלים והיה נשמע הדבר הזה ומתפרסם אצל הכל ואז היה מקום לפתחון פה לתלות מניעת רב לתת לו בתו משום דהלכה זו היתה רופפת ביד רב וממילא היה נחלש כחה של הוראה זו, לכן מן השמים נגזר מיתה על זה כדי לבטל הפצרתו ולא יוודע הדבר הזה לעולם כדי לעשות על זה בנין לפקפק בהוראה זו.

דף מז.

מָה רָאִיתָ [שֶׁבָּאתָ] לְהִתְגַּיֵּר? אִי אַתָּה יוֹדֵעַ שֶׁיִּשְׂרָאֵל בַּזְּמַן הַזֶּה, דְּווּיִים, דְּחוּפִים, סְחוּפִים, וּמְטֹרָפִים, וְיִסּוּרִין בָּאִים עֲלֵיהֶם. נראה לפרש בס"ד **דְּווּיִים** מרוב חולשת מזגם תמצאם כאלו הם חולים בעלי מכאובות. **דְּחוּפִים** שנדחפו מארצם ומנחלת אבותם היא ארץ ישראל כמו שנאמר נַחֲלָתֵנוּ נֶהֱפְכָה לְזָרִים בָּתֵּינוּ לְנָכְרִים (איכה ה, ב). **סְחוּפִים** כפויים על פניהם מצד העניות שכן קורין העולם את העני כפוי על פניו. **מְטֹרָפִים** מצד האומות זה רודה וזה מרדה זה מכה וזה מקלל ויסורין באין עליהם מן השמים דכתיב (עמוס ג, ב) רַק אֶתְכֶם יָדַעְתִּי מִכֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה לכן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֵת כָּל עֲוֹנֹתֵיכֶם.

דף מז:

אָסִיר לָן תְּחוּם שַׁבָּת. קשא איסור זה אין בו חיוב מיתה אפילו למאן דאמר תחומין דאורייתא, ואמאי לא אמרה לה איסור מלאכה שיש בו חיוב סקילה?

ונראה לי בס"ד מלאכה אין לה היתר בשבת אפילו במקצתה לכן יוכל האדם לשמור עצמו ולא יבא לידי מכשול אך ההילוך בשבת מותר ורק יש לו גבול עד כאן תבא ולא תוסיף ולכן יש בו חשש מכשול טפי ונמצא דמצד זה יש קושי באיסור תחום טפי משאר איסורין.

מִפְּקִדְנָן תַּרְתֵּי"ג מִצְוָוֹת; "**עַמֵּךְ עַמִּי**" (רות א, טז). קשא אמאי לא השיבה 'כאשר תעשי אעשה' כאשר השיבה על שאר דברים?

ונראה לי בס"ד דהיתה חכמנית ויודעת דגם בישראל לא שייכי כל תרי"ג מצות באדם אחד כי יש של כהנים יש של לויים ויש שייכים לבית דין ועוד נמי איכא מצות רבות שהזמן גרמא דנשים פטורות ורק באמת שייכי בכל חד וחד וגם על אשה מדין ערבות דכל אחד ואחד יתחייב על מעשה של בני עמו, ולכן השיבה 'עַמֵּךְ עַמִּי' כלומר כמו שאת מתחייבת בכל תרי"ג מכח עמך דאת ערבת להם כן אנכי אתחייב בעבורם מפני דנחשבים עמי דאיכא חיוב מצד ערבות.

ונראה לי דרמזה לה בדברים אלו של 'עַמֵּךְ עַמִּי' על מספר תרי"ג מצות דידוע דתרי"ג נרמזו במספר שם הוי"ה דאלפי"ן ומספר שם ישראל.

ובזה פירשתי בס"ד וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם (דברים ד, ד). לזה אמר **עַמֵּךְ** שעולה מספרם עם מספר שם הוי"ה למספר תרי"ג הם **עַמִּי** שגם אני נכללת עמהם בדבר זה.

אָסִיר לָן עֲבוֹדָה־זָרָה (רות א, טז). קשא למאי הוצרכה לומר לה דבר זה? והלא על זה עיקר הגירות ועל זאת באה! ועוד דבר זה אסור גם לבני נח ואיך תאמר אסיר לן? ועוד הוה ליה למימר האי ברישא שזה הוא עיקר ויסוד של הגירות?

ונראה לי לא באה לומר לה על עבודתה אלא על איסור הנייתה שאם יש לה צלמים מקודם אף על פי שאינה עובדת אותם עתה אסורים בהנאה.

שְׁנֵי קְבָרִים נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין, "**וְשָׁם אָקֻבַּר**" (רות א, יז). קשא למה בכולהו דברים שהשיבה כללה את נעמי עמה שאמרה (רות א, טז) בַּאֲשֶׁר תֵּלְכִי אֵלֵךְ וּבַאֲשֶׁר תָּלִינִי אָלִין וכו' וכאן לא אמרה 'בַּאֲשֶׁר תִּקָּבְרִי אֶקָּבֵר'?

ונראה לפרש בס"ד דבכולהו כשכללה את נעמי עמה אין בזה חסרון בכבוד נעמי וכשאמרה **בַּאֲשֶׁר תָּמוּתִי אָמוּת** (רות א, יז) כונתה לומר אל תחושי שאחטא בעון שיש בו

מיתות בית דין אלא יהי לבך בטוח באשר תמותי על משכבך כדרך כל הארץ כן היא. ונעמי לא ערבה לה תשובתה שהיא בוטחת בעצמה שלא תבא ליד עון שיש בו מיתת בית דין לכך חזרה ואמרה לה דבר אחר הדומה לאותו דבר והוא שאמרה לה 'שְׁנֵי קְבָרִים נִמְסְרוּ לְבֵית־דִּין'.

ורות הבינה שלא ערבה לה תשובתה דאם לא כן למה חזרה ואמרה לה שני קברים כיון דכבר השיבה לה שהיא בטוחה שלא תבא לעון שיש בו מיתת בית דין? ואם מיתת בית דין אין כאן גם קברי בית דין אין כאן! ולכן השיבה וְשָׁם אֶקָּבֵר רוצה לומר אם חס ושלום באה לידי עון שיש בו מיתת בית דין היא מקבלת מעתה שתקבר בקברי בית דין.

וענין זה דומה למעשה לשני תלמידים שהיו לומדים לפני רב אחד והגיעה השמש אצלם והיה יום חם הרבה אמרו לו רבינו נקום מכאן כי החום חזק עלינו ואין לנו כח לסבלו! ויאמר הרב לאחד מהם: אתה קץ מן חום זה ומה תעשה לחום גיהינם? אמר לו רבי אני עבדך אינני מיורדי גיהינם אלא מבני גן עדן! ולא ערבה תשובה זו לרבו וישאל לתלמיד השני כאותה השאלה והשיב אם גרמו העונות לירד לגיהנם מה בידי לעשות? הנני מקבל מעכשיו צער חום גיהנם! וערבה תשובה זו לרבו מפני שלא בטח בצדקות שלו כאשר בטח חבירו. וכן הענין כאן בתחלה השיבה נעמי כתשובת תלמיד הראשון ואחר כך השיבה כתשובת תלמיד השני.

דף מח.

"וְעָשְׂתָה אֶת צִפָּרְנֶיהָ". רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תָּקוּץ (דברים כא, יב). פירש רש"י ז"ל אצפרנים קאי. ונראה לי בס"ד כונתו דקשה לרבי אליעזר והלא צריך לנוולה ומאי טעמא אמר תקוץ? לכן פירש אצפרנים קאי משום דצפרנים יש בגידולם אחיזת כוחות טומאה לכך לא תגדלם כי אנן בעינן לקרבה אל הקדושה ולרחקה מכחות הטומאה ולכן לא ניחא לרבי אליעזר לפרש ועשתה לשון גידול.

דף מח:

מִפְּנֵי מַה גֵּרִים בַּזְּמַן הַזֶּה מְעֻנִּים וְיִסּוּרִין בָּאִין עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קִיְּמוּ שֶׁבַע מִצְוֹות שֶׁקִּבְּלוּ בְּנֵי נֹחַ. ונראה לי בס"ד בשלמא בזמן שיד ישראל תקיפה לכך הגרים מעונים ויסורין באין עליהם כדי לנסותם אם באו בשביל פניה או בשביל אהבת הדת אך עתה בזמן הזה דישראל דווים וסחופים בגלות למה אצטריך נסיון זה? פשיטא בשביל אהבת דת ישראל באים!

ואומרו 'מִפְּנֵי מַה' לפי כלל הידוע איכא תרי טעמי ופירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו דאיכא חד טעמא דנקיט תלמודא ועוד טעם אחר פשוט כדי לבחון אותם ולבדקם אם יבעטו או לאו עד כאן דבריו נר"ו.

דף מט:

אָמַר שֵׁם אִיבְּלַע בְּאַרְזָא. נראה לי בס"ד נזדמן לו הארז כי הצדיק נמשל לארז דכתיב (תהלים צב, יג) כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה, מה ארז גזעו מחליף אף צדיק כן (תענית כה.).
ונראה לי מלוי ארז כזה **אל־ף רי־ש זי־ן** עולה כמנין **פה ישעיה** [480] לרמוז פיו גרם לו דבר זה של בליעת הארז ויפטר שם ולכן נרמז הרמז במלוי הארז דהמילוי הוא בלוע בתוך אותיות הפשוט. ונראה כד נח נפשיה נסתלק כח השם מן הארז ונגלה ישעיה הנביא ע"ה לעיני הכל וקברוהו בכבוד.
והנה הדבר יפלא כיון דנבלע על ידי נס מכח אמירת שם מהיכן ידע מנשה שנבלע בארץ ודילמא עשה קפיצת הדרך וברח או נבלע באילנות אחרים?
אך ראיתי בירושלמי ששם נזכר מעשה זו בהרחבה יותר וכאן בתלמודא דידן נזכרה בקיצור והוא דאיתא בירושלמי דסנהדרין פרק י"א הלכה ב' כשעמד מנשה היה רודף אחר ישעיה הנביא ע"ה להרגו והוא ברח מלפניו וקרא שם ונבלע בארז ורק ציצית בגדו נשאר חוץ לארז ועל ידי כן ידעו שהוא נבלע בארז. ואמרו הדבר לפני מנשה אמר להם נסרו הארז והלכו ונסרוהו ונראה הדם נמשך מן הארז עד כאן עיין שם. נמצא לפי זה מכח הציצית שנשאר בחוץ ידעו שנבלע בארז ובזה נתרצה קושיא הנזכר.
וצריך להבין למה נתגלה דבר המסבב הריגתו על ידי ציצית בגדו ולא על ידי דבר אחר?
ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרא"ש ז"ל דהציצית מורין שיש לישראל דין בנים אפילו בזמן שאין עושין רצונו של מקום וכסברת רבי מאיר ודלא כרבי יהודה (קידושין לו.), והיינו כי כל כנף יש בו ח' חוטין וחמש קשרים כמנין אחד וד' פעמים אחד עולה בן [13×4=52] ואלו הציציות מניחם האדם שתים מלפניו ושתים מלאחריו לרמוז בין הולך לפנים בין הולך לאחור הוא נקרא 'בן' להקדוש ברוך הוא! וכיון שיש לישראל דין בן אפילו אין עושין רצונו של מקום מוכרח לומר דעונותיהם נמחלין דאב שמחל על כבודו כבודו מחול ומסתמא הקדוש ברוך הוא מוחל להם!
ולכן מזה יצא חיוב לישעיה הנביא ע"ה על אשר אמר עליהם 'עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם' (ישעיה ו, ה) ואף על פי שנכוה בשפתו עדיין לא ניצול מן העונש עד שבא מנשה וסיבב לו מיתה בעלילה בשביל דברים שדבר בנבואה **ולכן** הסיבה הזאת של הריגתו נעשית על ידי

הציצית שהוא גילה על מקומו ונהרג כי כל אחד נידון כפי ערך גודל צדקתו ומעלתו **ולכן** כי מטא להדי פומא נח נפשיה והכונה הוא נח נפשיה כמו פטירת הצדיקים שיצאת נפשם מאיליה כמשחל בניתא מחלבא כן היא נח נפשיה בדרך כל הארץ ולא על ידי כלי הברזל הנוסר וכיון שיצאה נשמתו מגופו נתבטלה כונתו שהיה מתכוין בשם להתעלם וכיון שנתבטלה כונתו ממילא נתגלה לעיני הכל וקברוהו בכבוד.

כָּל הַנְּבִיאִים נִסְתַּכְּלוּ בְּאַסְפַּקְלַרְיָא שֶׁאֵינָהּ מְאִירָה, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ נִסְתַּכֵּל בְּאַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה. הנה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל אספקלריא המאירה הוא בחינת שם הוי־ה שהוא סוד התפארת הנקרא בשם שמש ושאינה מאירה הוא בחינת שם אדנ־י שהוא סוד המלכות הנקראת בשם לבנה. וכתב רבינו ז"ל דישעיה הנביא ע"ה השיג במלכות דבריאה ולזה אמר 'וָאֶרְאֶה אֶת אֲדֹנָ־י' (ישעיה ו, א) שהיא המלכות ואחר כך בשמעו מה שהיו אומרים 'קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ יְהֹוָ' צְבָקוֹת' (ישעיה ו, ג) שהוא התפארת חשב כי את התפארת ראה ואמר 'אוֹי לִי כִּי נִדְמֵיתִי' שאני חשבתי שראיתי במלכות אך עתה ידעתי 'כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ יְהֹוָ' צְבָקוֹת רָאוּ עֵינָי' (ישעיה ו, ה) והסיבה שטעיתי היא מפני כִּי בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב, 'וַיָּעָף אֵלַי אֶחָד מִן הַשְּׂרָפִים' (ישעיה ו, ו) ואמר לו כך הוא האמת שלא ראית אלא רק את המלכות ומה שחשבת אחר כך שטעית אין זה אמת כי לא טעית עד כאן דבריו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא].

ובזה ניחא לתרץ קושיא אחת דמקשים אמאי לא קשיא ליה למנשה בפסוק אחר שכתב משה רבינו ע"ה בעצמו והוא דכתיב (שמות כד, י) וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר? ובזה ניחא דמנשה ידע חילוק זה ומה שנאמר 'וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל' זה אספקלריא שאינה מאירה אך ישעיה אי אפשר לתרץ עליו בכך כי תחלה אמר 'וָאֶרְאֶה אֶת אֲדֹנָ־י' וחזר ואמר 'אוֹי לִי כִּי נִדְמֵיתִי כִּי אֶת הַמֶּלֶךְ יְהֹוָ' צְבָקוֹת רָאוּ עֵינָי' דמשמע שבא לומר שראה בבחינת אספקלריא המאירה.

אֵלּוּ עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה לְיוֹם־הַכִּפּוּרִים (**ישעיהו נה**, ו). קשא בנתים ליכא עשרה אלא שבעה! והוה ליה למימר מיום ראש השנה עד יום הכיפירים?

ונראה לי בס"ד נקיט בין ראש השנה ליום הכיפורים לרמוז לפי דרכו על אחת מן ההארות שמאירים בעשרת ימי תשובה והוא ארבעה אלפי־ן שהם אל־ף [111] דשם הוי־ה במלוי ס"ג [יו־ד ה־י וא־ו ה־י] ושלשה אלפי־ן דשם אהי־ה במלוי אלפי־ן [אל־ף ה־א יו־ד ה־א] וד' פעמים אל־ף עולה מספר תמ"ד [111×4=444] והוא מספר שיש בין מספר ראש השנה [861] שהוא תתס"א לבין מספר יום הכפורים [417] שהוא תי"ז והפרש שיש ביניהם הוא

תמ"ד [444=861-417] ולזה אמר אלו עשרה ימים שהם תלויים מאירים בהארה הרמוזה בין מספר ראש השנה לבין מספר יום הכפורים.

דף נ.

אָמַר לָהֶם: מְשָׁלוּ הוֹסִיפוּ לוֹ. מקשים אמאי לא קאמר 'הוסיפו לו משל אחרים' וכדאיתא בחגיגה בהך עובדא דמרים?

ונראה לי בס"ד דהתם אמר לו בהדיא דאין מוסיפין אלא רק לתלמיד חכם דמעביר במיליה אך אם אינו מעביר במיליה אפילו שהוא צדיק גמור אין מוסיפין לו ומצינו בחזקיהו המלך ע"ה דהלך על קו הדין ואמר ליתי ישעיה לגבאי שכן מצינו לאליהו זכור לטוב גבי אחאב עד שעשה הקדוש ברוך הוא פשרה שחלה חזקיהו ואמר לישעיהו לך ובקר את החולה וכדאיתא בברכות דף יו"ד ואי איתא דהוה מעביר במליה הוה אזיל אצל ישעיהו הנביא ע"ה אף על גב דלדעתו אינו מחוייב בכך ולכן אמרו לו משלו הוסיפו לו דאי הוה אמרי ליה משל אחרים הוה מצי למדחי בהכי.

ועוד נראה לי בס"ד דהאי מילתא דאתמר בחגיגה בעובדא דמרים ליתא הכא גבי חזקיהו המלך ע"ה כיון שהיה מלך וצדיק גדול ליכא למימר שיוסיפו לו חיים מבני אדם פשוטים ואם תאמר המצא ימצא בדורו צדיקים גדולי הדור הנה אנשים גדולים כאלה לא שכיח שיהיו מן הנאספים בלא משפט כדהוה בעובדא דמרים וגם לא תהיה מיתתם מעיקרא על ידי מלאך המוות כדי שיקרה להם כזאת.

(**שמות כג, כו**) "**אֶת מִסְפַּר יָמֶיךָ אֲמַלֵּא**", **אֵלּוּ שְׁנֵי דּוֹרוֹת.** נראה לי כל סך חיי האדם הקצובים לו קוראם שני דורות מפני כי האדם רואה בשנות חייו שני דורות דהיינו בתחלת ימיו רואה דור הזקנים ובסוף ימיו רואה דור הבחורים וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפסוק צַדִּיק תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו (בראשית ו, ט) עיין שם.

דף ס:

הֶעֱבִירוּם לִפְנֵי הַצִּיץ, כָּל שֶׁפְּנֵיהָ מוֹרִיקוֹת, בְּיִדּוּעַ שֶׁהִיא רְאוּיָה לְבָעַל. קשא כיון דלא נבעלה ולא נעשה בה עבירה למה פניה מוריקות?

ונראה לי בס"ד דעכו"ם של אותו זמן היו אדוקים בניאוף מאד וכיון דגדלה בשיעור זה שהיא ראויה להבעל מנאפים עמה שלא כדרכה ואין בועלים כדרכה כדי שלא ישברו בתוליה ותנשא בסוג בתולה, אך לא גדלה עדיין כשיעור זה שתהיה ראויה להבעל כיון שהיא קטנה מאד אין נואפין עמה וגם היא תבעט ולא תרצה.

סִימָן לַעֲבֵרָה, הִדְרוֹקָן. נראה דזה הסימן נאמר על ישראל דוקא והטעם כי העובר עבירה שהיא הזנות פוגם ביסוד הנקרא **יוסף הצדיק** [365] שהוא מספר שס"ה ולכך סימן שלו **הדרוקן** [365] שהוא מספר שס"ה.

והא דהעבירום לפני הציץ מפני שהציץ כתוב עליו קוֹדֶשׁ לַה' וכל מקום שיש גדר ערוה יש קדושה ולכן אותה שראויה להבעל דמחשבתה פגומה פניה מוריקות.

הוֹשִׁיבָם עַל פִּי חָבִית שֶׁל יַיִן, בְּעוּלָה רֵיחָהּ נוֹדֵף, בְּתוּלָה אֵין רֵיחָהּ נוֹדֵף. הנה דבר זה מפורש יוצא בגמרא דכתובות (כתובות י.) ההוא דאתא לקמיה דרבן גמליאל ברבי אמר לו: רבי, בעלתי ולא מצאתי דם! אמרה לו: רבי עדיין בתולה אני! אמר להן: הביאו לי שתי שפחות אחת בתולה ואחת בעולה. הביאו לו והושיבן על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף, בתולה אין ריחה נודף, אף זו הושיבה ולא היה ריחה נודף. אמר לו לך זכה במקחך! ומקשי בגמרא ונבדוק מעיקרא בגווה? ומתרץ גמרא הוה שמיע ליה שעשו כן לבנות יבש גלעד ומעשה לא הוה חזי וסבר דילמא לא קים ליה בגווה דמלתא שפיר ולאו אורח ארעא לזלזולי בבנות ישראל. ופירש רש"י ריחה נודף פירוש מפיה מריחין ריח היין שנכנס לה דרך פתח הפתוח עד כאן לשונו עיין שם.

ובודאי שהם היו מניחים אותה לישב על החבית בפסוק רגלים בעודה בלבושיה ורק היא בלא מכנסיים וכנזכר בשיטה מקובצת שם. ומה שהיה מסתפק רבן גמליאל בתחלה בניסיון זה היינו משום דחשש אולי יין של דורות ראשונים בזמן שעשו לבנות יבש גלעד היה יותר חזק מן יינות שבימיו ולכך אותו יין בדק וזה אינו בודק על כן עשה ניסיון תחלה בשפחות.

ונראה לי בס"ד יין [70] עולה מספר סוד [70] ונכנס יין יצא סוד כי מכח היין נודע הסוד אם היא בעולה או בתולה ונמצא לפי זה הציץ שהוא דבר שבקדושה שניתן לישראל לרצון הוא מברר הסתומות יותר מן היין כי היין אינו מברר אלא בין בעולה לבין בתולה אך הציץ מברר בין ראויה להבעל ובין אינה ראויה להבעל.

ובזה יובן כִּי טוֹבִים דֹּדֶיךָ מִיָּיִן (שיר השירים א, ב) כי הציץ הוא מרצה ומשים אהבה בין ישראל לאביהם שבשמים דכתיב (שמות כח, לח) לְרָצוֹן לָהֶם לִפְנֵי ה''.

דף סא.

אַתֶּם קְרוּיִין 'אָדָם', וְאֵין עַכּוּ"ם קְרוּיִין 'אָדָם'. איתא בתוספות, העכו"ם קרויים האדם עיין שם. וצריך להבין מה הפרש איכא בין אדם לבין האדם?

ונראה לי בס"ד דישראל נשמתם ממקום האחדות ולכן נקראו אדם כי ראש שם **אדם** הוא

א' שמספרו אחד וכן אות מ"ם באלפ"א בית"א הוא אות הי"ג כמנין אחד [13] ונשאר אות ד' באמצע רמז לארבע יסודות שבגוף שבם מתלבשת הנשמה. מה שאין כן שם '**האדם**' בתוספת אות ה־ה גרע דאזל אות הראש שהוא אחד ונעשה במקומו אות ה־א שאין בו רמז של אחדות ואדרבה יש בו רמז לפירוד כי גוף האות אינו עצם אחד אלא חלוק ונפרד לשתים שהם ד־ו ועוד אות ה־א אין לה זוג באותיות האחדים כנודע.

ונראה לי ישראל [541] מספר תקמ"א וכיון דהם חלוקים לי"ב שבטים ונקראים בשם אדם הנה י"ב פעמים אדם עולה תק"ם [540=12×45] ונשאר ממספר תקמ"א מספר אחד רמז שהם גוי 'אחד' בארץ, וכמו שנאמר וּמִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ (דברי הימים א' יז, כא).

דף סא:

אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ לָאָדָם כַּמָּה בָּנִים, אָסוּר לַעֲמֹד בְּלֹא אִשָּׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והלא אדם הראשון לא היה לו בנים ואיך יליף מהכא למי שיש לו בנים? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דיליף מדכתיב (בראשית ב, יח) 'אֶעֱשֶׂה־לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ' משמע דתלי טעמא בהכי ולאו משום דלא היה לו בנים אלא משום הצלתו מהרהור וכשיקח אשה תהיה לו עזר להצילו מהרהור.

ועוד יש לומר דדייק מדכתיב 'הָאָדָם' בה־א הידיעה דמשמע על מין האדם קאמר ולאו על אדם הראשון בלבד.

בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת. נראה לי בס"ד טעם לזה דידוע איש ואשה שזכו שם י־ה ביניהם (סוטה יז.), ואם הולידו בן נשלם אות ו־ו ואם הולידו בת נשלם אות ה־ה ובית שמאי בעו שני זכרים ושתי נקבות כנגד הפשוט והמלוי כי המלוי באותיות ו־ה הוא דומה לפשוט ובית הלל סברי כנגד הפשוט בלבד.

דף סב.

אֵין בֶּן־דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיהו נז, טז) **"כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי"**. נראה לי בס"ד הכונה כך דקאי על רוח הרביעי העתיד להתגלות בזמן מלך המשיח דכתיב ביה (ישעיהו יא, ב) וְנָחָה עָלָיו רוּחַ ה' רוּחַ חָכְמָה וּבִינָה רוּחַ עֵצָה וּגְבוּרָה רוּחַ דַּעַת וְיִרְאַת ה', ויעטוף כלומר יתאחר מטעם כי נְשָׁמוֹת אֲנִי

עָשִׂיתִי מכבר והנם באוצר הנקרא גוף וצריך שיבואו כולם ואז יתגלה הרוח הנזכר בזמן הגאולה בב"א [במהרה בימינו אמן].

דף סב:

נָשָׂא אָדָם אִשָּׁה בִּילְדוּתוֹ, יִשָּׂא אִשָּׁה בְּזִקְנוּתוֹ וכו'. נראה לי בס"ד היינו טעמא דיש בזה מה שאין בזה דהילדים שיוליד בילדותו יוכל להשגיח עליהם ללמדם תורה ודרך ארץ ומדות ישרות בשנים מרובים עד אשר יגדלו ויהיו לאנשים גדולים כמו שנאמר (משלי כב, ו) חֲנֹךְ לַנַּעַר עַל פִּי דַרְכּוֹ גַּם כִּי יַזְקִין לֹא יָסוּר מִמֶּנָּה, מה שאין כן ילדים שיוליד בזקנותו הוא נפטר בעודם קטנים וישארו כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעֶה ועוד בימי זקנותו לא יש לו כח להשגיח עליהם כראוי.

אך יש בזה עדיפות להפך דילדים שיוליד בזקנותו אחר שנתקרר דמו ונזדכך חומרו גם הם יהיה להם מזג טוב ונקי מה שאין כן ילדים שיוליד בבחרותו שתאותו מרובה וחומרו עודנו גס ועבור זה גם בניו לא יהיה להם מזג טוב וטהור.

וכן בתלמידים יש בזה מה שאין בזה כי בימי בחרותו יש לו כח לסבול עול הלימוד ויהיה יגע עם התלמידים יגיעה רבה להסבירם ולהבינם וכל דבר ודבר ישנהו להם כמה פעמים ולא יקוץ בהם מה שאין כן בימי זקנותו אין לו כח בכך ויש עדיפות בתלמידים של ימי זקנותו אחר שמילא כריסו בתלמוד ויש בידו דברים ברורים המנופים אצלו בכמה נפות וקבל כבר מרבותיו ומחדושיו כמה וכמה מיני הלכות וכמה עובדי חזא ועבד שהם הלכה למעשה מה שאין כן בזמן ילדותו עדיין לא נתמלאת כריסו ואין לו בקיאות כל כך בחדרי תורה ואין בידו הלכות מרובות דעבדי בהו מעשה רב.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דאמרו רבותינו ז"ל (משנה עדיות ב, ט) האב זוכה לבן בנוי ובכח וכו' והיינו דהנולד בזמן בחרותו עדיף טפי לענין כח וגבורה ונוי והנולד בימי הזקנה עדיף טפי לענין חכמה וכשרון המדות כי כפי מזג האב יהיה מזג זרעו הנזרע ממנו וכן בתלמידים לענין חידוד השכל בפלפול וחריפות טוב ללמוד ממנו בבחרותו כי יש לו יד בזה אך לענין לימוד האמת וסברה ישרה תלמידים של ימי הזקנה עדיפי טפי עד כאן דבריו נר"ו.

שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף זוּגִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא. יש להקשות אמאי נקיט שנים עשר אלף זוגים ולא אמר עשרים וארבע אלף תלמידים?

ונראה לי בס"ד ללמדך דרבי עקיבה חכם גדול והבין ברוח קדשו שיש להם מדת קנאה ולכן התחכם לזווגם שנים שנים שחיבר קטן עם גדול כדי שבהכרח יכבד הקטן לגדול

ולא יהיה קנאה ביניהם ועם כל זה לא הועיל לכך נקיט שנים עשר אלף זוגים שעשאם זוג זוג לתועלתם ותקנתם.

ועוד נראה לי בס"ד אי הוה נקיט עשרים וארבע אלף תלמידים היינו חושבין ששפע גדול כזה קבלו מן עשרים וארבע צרופי שם אדנ־י שהם למטה ולכך נקיט שנים עשר אלף זוגים ללמדינו שנשפע מן שנים עשר צרופי שם הוי־ה שהם למעלה. או ללמדינו שנשפע מן שנים עשר פרצופי האצילות.

כֻּלָּם נִפְטְרוּ מִפֶּסַח וְעַד עֲצֶרֶת. הא דנחית תנא דברייתא זו ללמדינו דבר זה אף על גב דיש לזה טעם פשוט כדי ללמדך הזמן שראוי להתאבל בו עליהם וכאשר עשו באמת חז"ל כמה דברים של אבלות באותם הימים הנה עוד נראה לי בס"ד בא להודיע הזמן הזה שמתו בו שיש ללמוד ממנו מוסר השכל שלא להיות שנאה וקנאה בין זה לזה ולא יהיה אחד מזלזל בכבוד חבירו כי הנה תמצא בליל יום טוב של פסח הוא זמן גדלות למעלה בתכלית ואחר כך בימי העומר זמן קטנות ואחר כך לאט לאט יחזרו לגדלות בתכלית שיהיה במוסף של יום טוב חג השבועות.

נמצאת אתה למד הגדול לא יגבה לבו על הקטן כי אפשר להיות שזה הגדול ירד תכף למדרגה התחתונה וגם זה הקטן שעתה נראה קטן אפשר שיהיה גדול הרבה כאשר תמצא תכף אחר הגדלות של יום טוב ראשון דפסח נעשה קטנות ואחר שנעשה הקטנות חזר הדבר לגדלות.

וְכֻלָּם מֵתוּ מִיתָה רָעָה. הכונה כל אדם שמסתלק ממנו כח הדיבור בעת מותו שאינו יכול לדבר ולצוות זו נקראת 'מִיתָה רָעָה' וכיון דמתו באסכרה לא היו יכולין לדבר כלל.

ומה שאמרו **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה לָזֶה** קשא אין עון זה כדאי לחייבם מיתה! אך חיוב מיתתם היה מפני חלול השם דנפיק מדבר זה לפני המון העם ועון חלול השם במיתה דכתיב (ישעיהו כב, יד) אִם יְכֻפַּר הֶעָוֹן זֶה עַד יְמוּתוּן וכנזכר בגמרא דיומא (יומא פו.).

כָּל (**אדם**) **יְהוּדִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, שָׁרוּי בְּלֹא שִׂמְחָה בְּלֹא בְּרָכָה בְּלֹא טוֹבָה**. לפי גרסה זו דגרסי יהודי יש להקשות למה לא אמר כל אדם? ונראה לי דבא לאפוקי מאותם האומות שיש להם נימוס דהנושא אשה לא יוכל לשלחה כל ימיו והיא תמשול בו ותשביעהו מרורות! דעל זה לא אמרינן כן ורק כָּל יְהוּדִי דהולך אחר משפט תורת אמת דכתיב (דברים כד, א) וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו כִּי מָצָא בָהּ עֶרְוַת דָּבָר וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתֻת וְנָתַן בְּיָדָהּ וְשִׁלְּחָהּ מִבֵּיתוֹ, בזה איירי דְּהַשָּׁרוּי בְּלֹא שִׂמְחָה בְּלֹא בְּרָכָה בְּלֹא טוֹבָה.

שָׁרוּי בְּלֹא שִׂמְחָה. נראה לי בס"ד יש חמשה מלאכות שחייבת האשה לעשות לבעלה אפילו יש לה כמה שפחות וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכות אישות (כא, ז) ובזה פירשתי

בס"ד רמז הכתוב לְךָ אֱכֹל בְּשִׂמְחָה לַחְמֶךָ (קהלת ט, ז), **שִׂמְחָה** בהפוך אתוון 'חמשה', **לַחְמֶךָ** זו אשה דכתיב (בראשית לט, ו) כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל ולכן מברכים בנישואין 'שהשמחה במעונו' ולזה אמר כאן שרוי בלא שמחה בלא חמשה. או יובן 'בלא חמשה' כלומר האיש יש בו יו"ד ומשתוקק להתחבר באשה שיש בה אות ה' שמספרה חמשה. ואומרו '**בְּלֹא טוֹבָה**' כל עושר שיהיה לאדם אשר בעבורו ינכו לו משכר עולם הבא אין זה ברכה אך אם יש לו אשה יבא לו בעבור אשתו ואז לא ינכו לו כלום וזה נקרא ברכה באמת דאם ינכו לו משכרו אין זה ברכה!

ואומרו '**בְּלֹא טוֹבָה**' קשא היינו ברכה היינו טובה וכבר אמר בלא ברכה? ונראה לי שיש לו עושר שהוא ברכה אך אינו יכול ליהנות ממנו כי בטנו תמיד מקולקלת ומזגו חלוש שאינו יכול לאכול בשר שמן וטוב כי אם מעט ארז רך שקורין שורב"א והוא רואה בביתו שלחן ערוך מלא מיני תבשילים שמנים וטובים והוא אינו יכול ליהנות מהם מחמת קלקול האצטומכא שלו ולזה קאמר שָׂרוּי בְּלֹא טוֹבָה. והנה זה תלוי באשה שאם יש אשה משמשתו ומשגחת על בריאות גופו הן בשינתו הן באכילתו לא יבא לידי חולי כדי שלא יהנה מן מיני מאכלים ומשקים.

אי נמי אם יש לו אשה, כל מאכל שיביא לביתו תשגיח על תיקונו ובישולו שאז יהנה ממנו וזהו טובה דהיינו הנאת גופו ממאכל ומשקה מה שאין כן אם אין לו אשה אפילו שהוא קונה בשר ואורז וכמה מיני מאכל אינו מתענג בהם כי יצא בישולם מקולקל פעם חמוץ פעם שרוף פעם מעושן פעם נשפך פעם קר וכיוצא מדברים אלו המתהווים מחסרון ההשגחה והשמירה.

בְּמַעֲרָבָא אַמְרֵי: בְּלֹא תּוֹרָה וּבְלֹא חוֹמָה. קשא והא חזינן כמה בחורים חכמים וחריפים בתורה? ונראה לי בס"ד דהכתוב אמר בְּתוֹרַת ה' חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה (תהלים א, ב) ודרשו רבותינו ז"ל (עבודה זרה יט.) **תּוֹרַת ה'** זו תורה שמסר לנו השם יתברך **וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה** הם חידושי תורה שמחדש האדם שנקראת תורה שלו שהוא ילדם לאותם חידושים.

וידוע בכל דבר ברא בו השם יתברך כח זכר וכח נקבה ואפילו בשכל האדם כן הוא! ולכן עושה האדם פריה ורביה בתורה כפי שכלו ולזה אמרו השרוי בלא אשה שאינו עושה פריה ורביה בגשמיות שרוי בלא תורה כלומר תורה דיליה שהוא מחדשה בשכלו כי כיון דאינו מקיים מצות פריה ורביה בגשמיות אינו זוכה לקיים פריה ורביה בתורה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא.

ומה שאמרו '**בְּלֹא חוֹמָה**' נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (יומא עב:) הלומד תורה

בטהרה צריך ליקח אשה דאז פליט מן הרהורים רעים המביאתו לידי טומאה ונמצא היא חומה שלא יכנסו בו כוחות טומאה.

ואומרים '**בְּלֹא שָׁלוֹם**' כי כח החומרי וכח הנפשיי שבאדם אשר נצמדים יחד הם נגדיים זה בזה ואם לא יקח אשה להשביע כח החמרי בפת זה שיש לו בסלו אז כח החמרי לא ישקוט ולא ינוח ועושה מריבה עם כח הנפשיי ורק בזאת יהיו בשלום זה בזה.

והנה הגאון חיד"א ז"ל עשה סימן לששה דברים אלו עם שם אדם דנקיט ר"א, 'שבח אשתו' שהוא ראשי תיבות '**ש**מחה **ב**רכה **ח**ומה **א**דם **ש**לום **ת**ורה וטובה' עיין שם. נמצא הם שבעה דברים מנו ובזה יובן בס"ד (משלי ט, א) חָכְמוֹת בָּנְתָה בֵיתָהּ חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה ואמרו רבותינו ז"ל (שבת קיח:) אין בית אלא אשה ואז חצבה עמודיה שבעה הם שבעה דברים הנזכרים.

הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ. רוצה לומר כמו שהוא חס על גופו שמביא בני אדם לעזור אותו כן מביא לאשתו עזר הן ביניקה להביא לה מינקת שתעזור לה ביניקה בלילה הן בגידול בנים שמביא לה אומנת לשאת עליה עול הילד וכיוצא בזה. וְהַמְכַבְּדָהּ במלבושים נאים יוֹתֵר מִגּוּפוֹ.

וְהַמַּדְרִיךְ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה דהיינו שלא יכביד עליהם עד שיהיו בועטים בו אלא תהיה שמאל דוחה וימין מקרבת וזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם.

וְהַמַּשִּׂיאָן סָמוּךְ לְפִרְקָן שעדיין לא בערה בהם אש התאוה ביותר דאם יעכב זמן נישואם עד שתהיה התאוה בקרבם להבת שלהבת אז תתגבר ביותר דאפילו אחר נשואם אין לה מכבה אלא יהיו עיניהם חוצה במקום האסור ולא תשבענה עיניהם במותר להם.

דף סג.

עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "**אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה, תְּשַׁוַּע וְיֹאמַר: הִנֵּנִי**". נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה הוא עושה לקרובים התקרבות יותר אז תהיה ענייתו קרובה לתפלתו שלא יאמר ה' הניחו לו עד שיתמקמק אלא כהא דאמרו (תענית כה:) היכי דמי שבח צבור אמר משיב הרוח ונשיב זיקא מוריד הגשם ואתי מטרא כן כאן (ישעיה נח, ט) 'אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה' תכף ומיד.

כָּל (**אדם**) **יְהוּדִי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, אֵינוֹ אָדָם**. נראה לי בס"ד הטעם כי אות אל"ף דאדם צורתו יו"ד למעלה רמז לזרע האב ויו"ד למטה רמז לזרע האם וא"ו באמצע רמז לגוף הולד הנוצר משני הזרעות אלו ונשאר אותיות דם [44] שהם מספר א"ב א"ם [44] לומר

הזרעות הרמוזים בציור האל־ף הם של אב ושל אם ואם כן זה שאין לו אשה שממנה יהיה זה הרמז של התולדה הנרמז באותיות אדם אין זה נקרא אדם.

כָּל שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע, אֵינוֹ אָדָם. נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל כי הקדוש ברוך הוא קרא ליחזקאל הנביא ע"ה 'בֶּן אָדָם' (יחזקאל ב, א) מפני שהיה בחינת קין שהיה בכור של אדם הראשון וידוע כי קין והבל חלקו העולם קין לקח הקרקע והבל המטלטלין ולכן מי שאין לו קרקע אינו מסוג קין שנאמר בו 'בן אדם' ולכן אינו נקרא אדם.

ועוד רמז לפי דרכו מי שאין לו קרקע רוצה לומר אין לו בירור ניצוצי קדושה מן הקרקע שהוא הדומם והוא בירור ראשון מן בירורי הדצח"ם [הדומם, צומח, חי, מדבר] אינו אדם כי נקרא אדם לרמוז שחייב לברר מראשית הבירורים שהוא בירור האדמה.

(**בראשית ב**, יח) "**אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ**"? **זָכָה, עוֹזַרְתּוֹ, לֹא זָכָה, כְּנֶגְדּוֹ**. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל 'אִשָּׁה רָעָה צָרַעַת לְבַעְלָהּ' והנה כנגד אותיות **עזר** יש אותיות **שפח** שהוא לשון צרעת דכתיב (ישעיהו ג, יז) וְשִׂפַּח אֲדֹנָי קָדְקֹד בְּנוֹת צִיּוֹן, ואמרו בגמרא (מגילה יב:) מלמד שפרחה בהם צרעת. וזהו שנאמר 'זכה' עזר 'לא זכה' אז יתקיים בה משמעות אותיות שהם כנגדו של עזר כי כנגד עזר יש שפח שהוא לשון צרעת שתהיה צרעת לבעלה.

זָכָה, כְּנֶגְדּוֹ. לֹא זָכָה, מְנַגַּדְתּוֹ (**בראשית ב**, יח). נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נט.) אתתך גוצה גחין ולחוש לה, ופירשנו גוצה רוצה לומר שפלה שתראה עצמה שפלה ממך אז זו היא אשה טובה גחין ולחוש לה לגלות לה נסתריך ולבקש ממנה עצה טובה כי טובה היא.

והנה נודע דאצבעות רומזים לגופים ואצבע הנקרא בֹּהֶן בלשון תורה (ויקרא יד, יז) הוא גוף שפל מכל גופי האצבעות כי קצר הוא והאשה ראוי לה שתחשוב עצמה שפלה מן האיש כמו בֹּהֶן זה שהוא שפל מכל האצבעות ואז זו נקראת אשה טובה וזהו שאמר **זָכָה כְּנֶגְדּוֹ** רוצה לומר שתהיה שפלה כשפלות אצבע בהן הרמוז נגד שם אדם **לֹא זָכָה מְנַגַּדְתּוֹ**.

או יובן **זָכָה כְּנֶגְדּוֹ** רוצה לומר שפלה כנגד מספר שם אדם שהוא מספר מ"ה שהוא לשון מיעוט והשפלה כמו וְנַחְנוּ מָה (שמות טז, ז) **לֹא זָכָה** שתתגאה עליו ובזה תהיה **מְנַגַּדְתּוֹ**.

בַּמֶּה אִשָּׁה עוֹזַרְתּוֹ לָאָדָם? **אָמַר לוֹ: אָדָם מֵבִיא חִטִּין, חִטִּין כּוֹסֵס**? **פִּשְׁתָּן, פִּשְׁתָּן לוֹבֵשׁ**? **לֹא נִמְצֵאת מְאִירָה עֵינָיו, וּמַעֲמִידָתּוֹ עַל רַגְלָיו**? (**בראשית ב**, יח). הקשה הרב יד יוסף ז"ל בפרשת חיי שרה וכי תשובה זו דחטים ופשתן היתה נעלמת מן רבי יוסי ולא השיגה מדעתו עד שאמר לו עתה? ועוד למה נקיט חטים ופשתן וכי האיש שלוקח חטים לבית הרחיים וקונה בגד פשתן שכבר עשוי ומתוקן לא עוזרתו בדברים אחרים? ועוד מאי

מסיים 'מאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו' דמה שייכות יש להארת עינים והעמדתו על רגליו בחטים ופשתן? עיין שם. והרב הנזכר נדחק בישוב דקדוקים אלו ובביאור דברי המאמר הזה.

ואנא עבדא אקח דבר אחד מדבריו שכתב דקיימא לן (משנה שבת ב, ג) כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִּשְׁתָּן, נמצא הפשתן יצלח למלאכה של הדלקת נר שבת עיין שם. ועוד נקדים מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת לב:) בעבור מצות חלה נכסיו של אדם מתברכין דכתיב בהפרשת חלה לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ (יחזקאל מד, ל) וידוע דאושר עולם הזה שהאדם רודף להשיגו וצריך אליו הוא 'בני חיי מזוני'

ונראה דרבי יוסי מפרש **עוֹזַרְתּוֹ** על אושר עולם הזה המשובח שהוא ענין בנים וענין מזונות דלא ניחא ליה לפרש העזר בענין שימוש דמצי למעבד טפי על ידי עבדים ושפחות ומשרתים. ולכן שואל בַּמֶּה עוֹזַרְתּוֹ באושר זה דאם על ידי זכות של מצוה וכי היא יש לה מצות יותר ממנו? אדרבה הזכר יש לו יותר שהם מצוות עשה שהזמן גרמא דנשים פטורות ואם כן במה עוזרתו בעניינים אלו?

והשיב לו אליהו זכור לטוב שעוזרתו בזכות שתי מצות הנמצאים בידה ולא ביד בעלה והם האחת היא מצות חלה דכתיב בה (יחזקאל מד, ל) לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ ועל זה אמר לו חטים הוא כוסם אלא דמביא חטים לבית אצל אשתו שתעשם לחם ותפריש חלה ממילא ואז במצוה זו של חלה עוזרתו באושר עולם הזה של מזון כמו שנאמר לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ ועוד פשתן לובש אלא שמביא פשתן לאשתו והיא מתקנת אותו ואז ממילא מזה הפשתן עושה פתילות לנירות שבת שהוא ממה שיוצא מסרקת הפשתן ושיורין הנבדלים מן המסרק שהם יצלחו להדלקת נרות שבת כמו שאמרו במשנה 'כָּל הַיּוֹצֵא מִן הָעֵץ אֵין מַדְלִיקִין בּוֹ אֶלָּא פִּשְׁתָּן' ובזה עוזרתו באושר הבנים כי הדלקת נרות שבת מסוגלת לזכיית בנים טובים כידוע.

ועל כן סיים בדבריו ואמר **נִמְצֵאת מְאִירָה אֶת עֵינָיו וּמַעֲמִידָתוֹ עַל רַגְלָיו** והיא כי הבנים נקראים עינים של אביהם כי הזרע נמשך כוחו מן אור עינים ולכן התשמיש מכחיש אור עיניו של אדם וכנזכר בספר הלקוטים פרשת בראשית בפסוק וְנֹחַ מָצָא חֵן בְּעֵינֵי ה' (בראשית ו, ח). ובזה פירשתי הטעם שהאב קורא את בנו אור עיני ולכן כאן כנגד אותו העזר הנוגע לבנים הנרמז בפשתן כאמור נקיט מאירה את עיניו וכנגד העזר המגיע למזון וממון שרמזו בחטים כאמור נקיט מעמידתו על רגליו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט.) על פסוק (דברים יא , ו) כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו.

(בראשית ב, כג) "**זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי**", **מְלַמֵּד, שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ, עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה**. הנה שגגה גדולה היתה ביד הרב חזקוני ז"ל ודעמיה שהבינו כונת המאמר הזה כפשוטו ממש שבא חס ושלום ביאה ממש על כל בהמה וחיה, וחלילה לומר על אותו צדיק יציר כפיו של הקדוש ברוך הוא אשר המלאכים רעדו ממנו שיבא על כל בהמות וחיות קודם שבא על חוה! ומה שכתב מהרש"א ז"ל בשם בעל הנצחון שאין זה כמשמעו וכו' עיין שם, אך אין מיושב המאמר היטב בכך.

ברם לדידי ישוב המאמר הוא כך כיון שראה שבכל מין יש זכר ונקבה הבין בחכמתו שנעשו כך כדי שיהיה נולד מן זווג זכר ונקבה בריה אחרת כמותם אך הוא בא ונכנס בחקירה אחת גדולה איך מדבוק גופא בגופא יצא בריה חדשה שלמה? כי הוא ראה בעיניו בבהמות וחיות שהזכר והנקבה דבקין זה בזה גופא בגופא והזרע של שניהם לא ראה ולא ידע ולא הכיר בו כי ההזרעה היא באתכסייא ולכן לא נתקררה דעתו בדבר זה איך יצא מדבוק גופא בגופא בלבד בריה חדשה? ואף על פי שחכם גדול היה עם כל זה כיון שעדיין לא אכל מעץ הדעת טוב ורע לא היה לו השגה וידיעה והיכר בדברים אלו שהם שייכים לביאה ותאות המשגל מאחר שלא ניסה בעצמו והיה מחשב אופנים ליישב דעתו בחקירה זו ולא היתה דעתו מתקררת בהם עד שבא על חוה אשתו וידע אשר בדבקות גופא בגופא יהיה הזרעת זרע, נתקררה דעתו להבין כי מן ההזרעה יוצא הולד בריה חדשה שלם כמו המזריע ואין זה דבקות גופא בגופא בלבד! ולפי זה מה שאמר 'בָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה' היינו בא בחקירה ועיון לדעת הוויית התולדה מה היא? ואיך תהיה? וכיוצא בזה הלשון איכא בתלמודא.

עֲתִידִין כָּל בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת שֶׁיַּעַמְדוּ עַל הַקַּרְקַע, שֶׁנֶּאֱמַר: (יחזקאל כז, כט) "**וְיָרְדוּ מֵאֳנִיֹּותֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים, כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם אֶל הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ**". נראה לי בס"ד הכונה כי מצינו שהספנים וכל העוסקים בירידת הים קרי הכתוב לעסקים אלו בשם מלאכה דכתיב (תהלים קז, כג) יוֹרְדֵי הַיָּם בָּאֳנִיּוֹת עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים, נמצא עסק זה של יורדי הים בעלי משוט ומלחים הוא אומנות ודרש רבי אלעזר ברוח קדשו על זמן זה שרוב מלאכה זו של ירידה לים נעשית ביבשה על הקרקע והוא הילוך מסילת הברזל הנקרא שמנדפי"ר כי רוב המהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה וממקום למקום נעתק מן הים ונעשה ביבשה על ידי מלאכה זו של שמנדפי"ר ולזה אמר 'עֲתִידִין כָּל בַּעֲלֵי אֻמָּנִיּוֹת שֶׁיַּעַמְדוּ עַל הַקַּרְקַע' איירי בבעלי אמניות של ירידת הים דאמר עליה הכתוב עֹשֵׂי מְלָאכָה בְּמַיִם רַבִּים. ולפי זה שפיר דריש להכתוב כפשוטו וְיָרְדוּ מֵאֳנִיֹּותֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי

הַיָּם אֶל הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ, דאם קאי על אמניות דעלמא מאי יליף מהאי קרא?
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש עתה כל אמנות דעלמא אריגה וטחינה ואפיה וכיוצא אשר מקודם עושים אותם בידים הנה עתה עושים אותם על ידי פ'אבריקא בגלגלים בסבוב הגלגלים על ידי האור ועסק שהיו עוסקים בו עשרת אלפים בני אדם עושה עכשיו על ידי הגלגל מאליו כרגע ונמצא רוב האומנים הם בטלים ממלאכתם כי האופנים והגלגלים המה עושים מלאכתם ומעשיהם לזה אמר 'שֶׁיַּעֲמְדוּ עַל הַקַּרְקַע' כלומר בטלים ממלאכתם שאין העולם נצרכין למלאכתם.
זֶרַע וְלֹא תַזְבִּין. נראה הוא הדין כיוצא בזה שאם הוא סוחר ובא לו סחורה שיש בה מיני מאכל או מיני כסות שצריך הוא לביתו מהם יקח מן הסחורה שבידו ולא יאמר אמכור את הכל ומה שצריך לביתי אקנה מן השוק!
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אם היתה שנת בצורת ונתייקרו החטים כפלים בימי החורף והוא יש לו תבואה למזון שנה הבאה אל יאמר אמכור עתה התבואה ביוקר ואקנה במעות חטים לצורך שנה הבאה אלא זרע תבואה זו, עד כאן דבריו נר"ו.
נָחוֹת דַּרְגָּא וּנְסִיב אִתְּתָא, סַק דַּרְגָּא וּבְחַר שׁוֹשְׁבִינָא. נראה לפרש בס"ד בזה מה שאמר דוד המלך ע"ה על יהונתן (שמואל ב' א, כו) נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךְ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים, והקושיא ידועה דהוה ליה למימר נפלאת אהבתי לך! ועוד הוה ליה למימר 'אהבת רעים' ולמה זכר 'אהבת נשים'?
ובזה ניחא כי בתחלת האהבה שהיתה ביניהם היה יהונתן גדול מדוד המלך ע"ה כי היה בן המלך ויורש העצר ודוד המלך ע"ה לא היה לו אפילו שררה קטנה בעלמא אם כן אהבת דוד באותו זמן אין בה פלא כי היא מכוונת עם משפט אהבת רעים דקיימא לן סַק דַּרְגָּא בְחַר שׁוֹשְׁבִינָא ברם אהבת יהונתן עמו יש בה פלא דאינה שוה עם אהבת רעים אלא דומה לאהבת נשים דמשפטה הוא נָחוֹת דַּרְגָּא נְסִיב אִתְּתָא ולזה אמר 'נִפְלְאַתָה אַהֲבָתְךְ לִי' רוצה לומר הפלא באהבתך לי ולא באהבתי לך כי אהבתך לי נעשית מסוג 'אַהֲבַת נָשִׁים' ולא מסוג אהבת רעים ובאמת אנחנו אנשים ולא נשים וצריכה להיות מסוג אהבת רעים.
ואומרו נָחוֹת דַּרְגָּא וּנְסִיב אִתְּתָא. נראה לי בס"ד רמ"ח עשה הם רמ"ח מדרגות זו למעלה מזו ומצות פריה ורביה היא מצוה ראשונה שהיא מדרגה ראשונה והאדם כשנושא אשה צריך שתהיה כונתו לקיים מצוה זו שהיא במדרגה הראשונה ולזה אמר נָחוֹת דַּרְגָּא אחת שברמ"ח מדרגות של רמ"ח מצות נְסִיב אִתְּתָא שתשא אשה בעבור זאת.
או יובן בס"ד ה'נקבה' [157] מספרה נזק [157] וכל זה קודם שתנשא אך אחר שתנשא

נקראת אהל שהוא דבר טוב המגין על האדם ואינה נזק כי אחר שתנשא תהיה עזר לבעלה שתהיה לו חומה וגם על ידה יזכה לתורה וטובה ושלום ועוד ועוד וכדאמרינן לעיל ואין בה נזק.

מיהו שם האוהל שהוא הפך הנזק אינו שוה בכל הנשים יש נקראת אהל סתם ויש משובחת ביותר שנקראת אהל מועד [156]. נמצא הזוכה לאשה טובה ביותר שנקראת אהל מעד הנה זאת חסרה מספר אחד ממספר נזק שהיה לה מכבר הנרמז בשם נקבה כי נקבה גימטריא נזק ואהל מועד גימטריא קנ"ו.

וזהו שאמר **נְחוֹת דַּרְגָּא וּנְסִיב אִתְּתָא** שתקח אשה טובה שנקראת אהל מועד שמספרה יורד אחד ממספר נזק שהיא לה כבר. אך החבר [210] יש שהוא מזיק כחרב דהיינו 'חבר' בהפוך אתוון 'חרב' אך אתה תוסיף עליו מספר אחד ויהיה החבר מספר ארי [211] שנמשלו בו ישראל לענין התנשאות דכתיב (במדבר כג, כד) הֶן עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא ולזה אמר **סַק דַּרְגָּא** מספר אחד **וּבְחַר שׁוֹשְׁבִינָא**.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד **נְחוֹת דַּרְגָּא וּנְסִיב אִתְּתָא** כי ידוע דאומרים שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים (תהלים קכא, א) בחופה של חתן וכלה מפני כי במזמור זה יש ששה לשונות של שמירה כנגד חג"ת [חסד גבורה תפארת] נה"י [נצח הוד יסוד] שהחתן והכלה צריך להם שמירה ביותר בשש קצוות שלהם מעלה ומטה וארבע רוחות. וידוע מה שאמרו במשנה דמידות פרק ב' חמשה עשר מעלות שיש בעזרה הם כנגד חמשה עשרה שיר המעלות שבתהלים ונמצא מזמור אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים כנגד מעלה שניה שבחמשה עשר מעלות דיורדים שם מעלה אחת דוקא.

וזהו שנאמר **נְחוֹת דַּרְגָּא** רמז למזמור אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים שיורדים בו דרגא אחת **וּנְסִיב אִתְּתָא** בזה המזמור שאז אתה צריך לשמירה על ידי מזמור זה. ואמר עוד **סַק דַּרְגָּא בְּחַר שׁוֹשְׁבִינָא** כי מזמור י"ד שבט"ו שיר המעלות שהוא כנגד מעלה י"ד שבט"ו מעלות מעילא לתתא הוא מזמור (תהלים קלג, א) שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד שהוא מדבר בהתחברות אחים והאדם צריך שיקנה לו חבר שתהיה חברתו עמו קשר אמיץ שלא תתפרד כמו האחים שאי אפשר שיתפרדו זה מזה דקשר האחוה אין לו פירוד כן אתה בְּחַר שׁוֹשְׁבִינָא כאשר ידבר מזמור י"ד שהוא כנגד דרגא י"ד שלא יש בצידה אלא רק מדרגה אחת.

רַב הָוָה מְפַטַּר מֵרַבִּי חִיָּא, אָמַר לֵיהּ: רַחֲמָנָא לִיצְלָךְ מִמִּידֵי דְּקָשֵׁי מִמּוֹתָא. יש להקשות אמאי ברכו ברמז ולא אמר לו על אשה רעה בפירוש? ונראה לי בס"ד כיון דהיה זה בביתו של רבי חייא דמפטר מיניה רב בביתו חש פן תשמע אשתו ותקפיד שתחשוב

שמתכוין להשמיעה דברים אלו בעבור שהיא קשה מאד.
ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר דקאמר שנתקשה רב בזה מי איכא מידי דקשה ממותא? עד דנפק אז דק ואשכח! וקשה איך מעיקרא נעלם מן רב פסוק מלא? ובזה ניחא דתחילה בעודו עומד תוך חדרו של רבי חייא כשברכו בזה לא סלקא דעתיה דעל האשה הוא אומר! דקשיא ליה למה דבר ברמז ולא אמר בפירוש שיצלהו מאשה רעה? ואף על פי דרב ודאי ידע דדביתהו דרבי חייא היתה קשה והיה לו לישב דבר זה כי בעבורה דבר ברמז, עם כל זה לא ניחא ליה בהכי מפני שלא ראה את דביתהו דרבי חייא עומדת שם ומהיכא תיתי שתשמע? אך אחר דנפק מן החדר מצאה עומדת שם אצל הפתח ועתה הבין דעל אשה כונתו בדבר זה וכאשר אמר הכתוב (קהלת ז, כו) וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה, ומה שדבר ברמז היינו בשביל שידע שאשתו עומדת אצל הפתח דודאי תשמע ותקפיד לחשוב כי עליה מתכוין רבי חייא להשמיעה דבר זה בעבור שהיתה קשה. ונראה דברכת רבי חייא עשתה פירות לרב דהיתה אשתו מצערת אותו מתחלה ואחר כך נתקנה וכמו שאמר רב לחייא בריה אִיעַלְיָא לָךְ אִמָּךְ!
נָפַק דַּק וְאַשְׁכַּח, (קהלת ז, כו) "**וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה**". נראה לי בס"ד הכונה אחר דנפק רב מן ארץ ישראל וברח לבבל אז הרגיש לפרש דברי רבי חייא על פי פסוק זה וזהו שאמר **נָפַק** מן ארץ ישראל ואז **דַּק וְאַשְׁכַּח** פתרי למילתא דא דרבי חייא כי בתחלה לא סלקא דעתיה לפרש דברי רבי חייא בהכי יען כי אמר למה בירך אותי בברכה זו בלבד? אך אחר שיצא מארץ ישראל והלך לבבל ונשא אשה שם והוות מצערת ליה אז אמר ודאי דרבי חייא ידע ברוח הקודש שיפול גורלו באשה קשה ולכך הקדים לברכני בברכה זו!
אֲנָא הוּא דְּקָא אַפֵּיכְנָא לָהּ. קשה היה לו לשתוק ולא יגלה לאביו דבר זה כדי שיחשוב רב דאיעליא ותתרבה האהבה ביניהם?
ונראה לי בס"ד דחשש דנפיק מזה חורבא כי אולי יזדמן איזה דבר סוד אשר רב לא יאמין לגלותו לאשתו בראותו כי אינה טובה עמו ושמא תגלהו כדי לצערו ועתה אם יחשוב רב שאשתו נשתנית לטובה ולבה טוב עמו יאמין בה ויגלהו לפניה ומאחר שהיא באמת עודנה עמו כבתחלה אז תגלה סודו כדי לצערו לכך גילה לו דבר זה כדי שלא יטעה בה.
צַיֵּר לֵיהּ בְּסוּדְרֵיהּ וּמַיְתֵי לָהּ. נראה לי בס"ד הא דצייר לה בסודריה ולא במטפחת או בגד אחר להראות לה חיבה כי הסודר מיוחד לחכמים ללובשו לכבוד התורה כי לכן נקרא סודרא דרבנן וכן בגמרא אמרו (שבת עז:) מאי סודרא סוֹד ה' לִירֵאָיו (תהלים כה,

יד) והראה לה בזה שהיא חולקת עמו בעסק התורה ולכן הסודר שמיוחד לעמלי תורה עושה בו תשמיש לצרכה.

אָמַר לֵיהּ רַב: **וְהָא קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ לְמַר**. אין כונתו לחרחר ריב אלא תורה היא וללמוד הוא צריך. אי נמי רב היה חושב שבזה החיבוב שעושה לה היא גסה דעתה עליו יותר ומצערתו ביותר ואם לא יעשה לה כן עדיף טפי.

דף סג:

אָמַר אַבַּיֵי: **מְקַשְׁטָא לֵיהּ תַּכָּא וּמְקַשְׁטָא לֵיהּ פּוּמָּא**. פירש רש"י לקלל ולגדף עד זמן סעודה כדי לצערו. קשא וכי שוטה זו דאם מצערתו בחירוף וגידוף למה תכין לו שלחן מלא? והיה לה לצערו גם בזה!

ונראה לי בס"ד שאם לא תכין לו שלחן לאכילה יהיה מוכרח לאכול במקום אחר ולא יבא אצלה ולכך היא נזהרת בהכנת שלחן לאכילה כדי שיהיה מצוי אצלה ולא ילך למקום אחר וגם יביא איזה אורח עמו לפעמים ואז תשבעהו מרורות מחירוף וגידוף ותבזהו גם לפני אורחים.

רָבָא אָמַר: **מְקַשְׁטָא לֵיהּ תַּכָּא וּמְהַדְּרָא לֵיהּ גַּבָּהּ**. פירש רש"י שלא לאכול עמו. וקשה מה אכפת לו בזה תבטל במיעוטה ולא תאכל עמו?

ונראה לי בס"ד דהאשה אינה תובעת תשמיש בפה ורק ברמז והיה דרכם מקודם שהאשה מקשטת השלחן של אכילה במינים המרבים הזרע ומחממים את הגוף שתביאם עם מיני התבשיל על השלחן וזהו הרמז שלה שרומזת לבעלה על התשמיש וכמו שתיקן אדונינו עזרא הסופר ע"ה לישראל לאכול שום בליל שבת שהוא סימן ורמז על התשמיש בליל שבת כי השום מרבה הזרע. וזאת האשה הרעה מקשטא ליה השלחן במאכלים ומשקין המרבים הזרע ומחממים הגוף כדי לעורר בקרבו תאות המשגל ובעת שכיבתם במטה מהדרא ליה גבה שאינה רוצה שישמש עמה ולכן נקראת אשה רעה כי גורמת לו בזה שיראה קרי בר מינן שהבעירה בו התאוה ומונעת התשמיש!

(**משלי יח, כב**) '**מָצָא**' **אִשָּׁה**' '**מּוֹצֵא**'? (**קהלת ז, כו**). נראה לי בס"ד הנה נודע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל שהנשמות מזדווגים בעולם הנשמות הזכר עם הנקבה ואחר כך יבואו לעולם הזה ויהיו תחלה בגופים נפרדים ורחוקים זה מזה וכשיגיע זמן הנשואין יפק רצון מאת ה' וישאו זה את זה כבראשונה. אך יש אדם שהוא בא לעולם הזה ואינו לוקח בת זוגו אלא חוטף אשה משל אחרים ויש בזה סיבות המסבבות דבר זה כנזכר בדברי קדשו.

וידוע כי האדם יכיר אם לקח בת זוגו או לאו שאם רואה אהבתו נמשכת אחרי אשתו

יותר ממה שהיא נמשכת אליו ידע שאין זו בת זוגו יען כי בת זוגו צריך שתהיה היא נמשכת אליו יותר.

ובזה יובן השאלה '**מָצָא**' פירוש אם יש לך איזה סימן שידעת בו שהיא בת זוגך שכבר מצא אותה קודם זה בעולם הנשמות או רק עתה הוא '**מוֹצֵא**' אותה שאין זו בת זוגו ורק לעת עתה חטף אותה משל אחרים כי יש כמה סימנים עוד חוץ מן האמור כדי להכיר דבר זה.

אִשָּׁה רָעָה, מְצָוָה לְגָרְשָׁהּ, דִּכְתִיב: "**גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן, וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן**". נראה לי בס"ד כי אשה רעה יש בה תערובת רע מצד הזכר והנקבה של הקליפה ולכך היא עצמה נקראת 'דמאי' ואם תחשוב מספר לץ ומדון ודמאי [275] יהיה מספרם רעה [275] ולכן זאת האשה נקראת אִשָּׁה רָעָה! ולכן כשמגרשה נמצא מגרש הלץ שהוא כנוי לזכר דקליפה והמדון שהוא כינוי לנוקבא דקליפה כי זאת האשה היא דמאי שלוקחת רע משניהם ולזה אמר גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן (משלי כב, י).

ואמר עוד 'וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן' והיינו דהאשה חשיבה נר לבעלה וכמו שאמר אליהו זכור לטוב לרבי יוסי שמאירה את עיניו ומעמידתו על רגליו, ולכן היא המדלקת נר של שבת ועל כן אשה רעה נהפך אצלה מספר נר למספר דין וקלון כי מספר 'דין קלון' [250] עולה נר [250] ולכן על גרושין שלה אמר 'וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן'.

ומה שאמר '**קָשָׁה אִשָּׁה רָעָה כְּיוֹם סַגְרִיר**' היינו סג מלשון כֻּלּוֹ סָג יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ (תהלים נג, ד) ונשאר רִיר שהוא כינוי לדברי חרופים וגידוף שמוציאה מפיה לבעלה כמו שאמרו לעיל מקשטא ליה פומא.

ופירש **בני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו הא דדמה אותה ליום סגריר שבו האדם בטל ממלאכתו ועסקו וכן מי שיש לו אשה רעה יהיה לו בטלה במלאכתו ועסקו שאין יכול לעשות עסק ומלאכה כראוי לו וכהך מעשה של אותו השר, עד כאן דבריו נר"ו.

"**נְתָנַנִי ה' בִּידֵי לֹא אוּכַל קוּם**". **אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר מַר עוּקְבָא: זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְחֻבָּתָהּ מְרֻבָּה**. יש להקשות הלא רבה בר אבוה דרש כדרשה זו ממש על פסוק כיוצא בזה ממש והוא פסוק ירמיה ומה בא מסדר התלמוד ללמדנו חידוש יותר בזאת הדרשה של פסוק לא אוכל קום?

ונראה לי דאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט.) על פסוק (דברים יא, ו) וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ופרשתי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש פרשת וירא, שהאשה מכונית בשם רגל ועל זה אומר רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר (שמואל א' ב' ט), דא איתתא. וידוע ממון בלא ברכה אין לו קיום ועמידה ואמרו רבותינו ז"ל (בבא

מציעא נט.) אין הברכה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא בעבור אשתו.
ובזה מובן מאמר רבותינו ז"ל שאמרו וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו, רוצה לומר יהיה לו העמדה וקיום על רגליו זו אשתו של אדם שנקראת בשם רגל ולכן קראו הַיְקוּם חלק התיבה לשתים וקרי בה 'הי קום' רוצה לומר על ידי האשה שהיא בסוד 'היה יהיה לו' קום רוצה לומר קימה והעמדה. וכל זה באשה טובה אך אשה רעה לא יתקיימו בה אותיות קום של היקום וישאר הי לשון קינה כדכתיב ביחזקאל הי ונהי וקינה (יחזקאל ב י).
ולזה אמר **לֹא אוּכַל קוּם** (איכה א, יד) מלשון אַלְפַּיִם בַּת יָכִיל (מלכים א' ז, כו) שאין חונה אצלו אותיות קום מן היקום וישאר רק אותיות הי שהוא לשון הי ונהי וקינה, ופירש **זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתֻבָּתָהּ מְרֻבָּה** שאינו יכול לגרשה אשר ממנה אינו מגיע לו אותיות קום מן היקום.
(**איכה א, יד**) **בְּמַעֲרָבָא אַמְרֵי: זֶה שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ תְּלוּיִין בְּכַסְפּוֹ**. נראה לי בס"ד הכונה שאינו יכול לקנות שום דבר בהקפה אפילו על מנת לפרוע למחר או אחר שעה כי אם רק בכספו שנותן מעות מדודים וזה אפשר שאם יום אחד תם הכסף מכיסו ישאר רעב שלא יוכל לקנות בהקפה וכן אם נזדמן יום אחד שנמכרו החיטים או שאר מיני מאכל בזול לא יוכל לקנות לצורך השנה כולה בהקפה כי אין מוכרים לו אלא רק בכסף בעין ולא באמונה וזהו בְּכַסְפּוֹ.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שאין לו קרקע להתפרנס ממנה או חנות למכור בו סחורה על יד על יד בריוח אלא הרווחתו מכספו ממש שנותן כספו לאחרים בהכשר שאם אלו נשברו לא ישאר בידו פרוטה קטנה להתפרנס מה שאין כן בעל קרקע ובעל חנות, עד כאן דבריו נר"ו.
קָא מְחַטְּטֵי שַׁכְבֵי, מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֵחִים בְּיוֹם אֵידָם. פירש **בני ידידי** נר"ו הטעם כי האלילים נקראים 'מתים' והשמח ביום אידם כאלו שמח ביום זבחי מתים ולכן נענשים במתים שלהם, עד כאן דבריו.
כְּתִיב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא: "**אִשָּׁה טוֹבָה, מַתָּנָה טוֹבָה לְבַעְלָהּ**". נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים כי יזדמן לפעמים שהאשה נשלם תיקון שלה ואינה צריכה להתגלגל עוד בשביל עצמה ורק בעלה עדיין לא נשלם וצריך הוא לגלגול ובשביל טובתו שיהיה לו עזר מאשתו מחזיר הקדוש ברוך הוא גם נפש אשתו בגלגול כדי שיזדווג לה ויהיה לו עזר ממנה ועל זה נאמר אִם בַּעַל אִשָּׁה הוּא וְיָצְאָה אִשְׁתּוֹ עִמּוֹ (שמות כא, ג) עד כאן דבריו יעוין שם.

וזהו שאמר **אִשָּׁה טוֹבָה** רוצה לומר שנשלם תיקון שלה והנה היא טובה לגמרי שאינה צריכה לגלגול עם כל זה תנתן מן השמים **מַתָּנָה טוֹבָה לְבַעְלָהּ** שתחזור בגלגול אצל בעלה בסוג מתנה כי היא מצידה אינה צריכה כלל וביאתה לעולם הזה היא בסוג מתנה טובה לבעלה.

וּכְתִיב: "**אִשָּׁה טוֹבָה, בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹקִים תִּנָּתֵן**". נראה לי בס"ד אמרו רבותינו ז"ל (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שם י־ה ביניהם, והיינו שהאשה לוקחת אות ה־י מן השם ומתעברת עם אות יו־ד של השם אשר הושמה באיש ונשפעת מאות יו־ד ולכן זו נקראת **אִשָּׁה טוֹבָה** חלק התיבה לשתים וקרי בה 'ט־ו בה' דהיינו אות ה־י אשר במלואה היא מספר ט"ו ישנה בה וכיון שזכתה לזאת אז **בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹקִים תִּנָּתֵן** רוצה לומר תתחבר עם אות יו־ד שהיא עומדת בתוך שם האיש והנה היא בחיק ירא אלקים הוא האיש כי התוך הוא חיק כלומר תתחבר אז עם אות יו־ד ותהיה נשפעת ומאירה גם מן אות יו־ד שבשם.

אִשָּׁה רָעָה, צָרַעַת לְבַעְלָהּ. נראה לי בס"ד הנה אכילתו של אדם בושט ועסק תורתו בקנה ושניהם עולים מספר עת [קנה 155+ ושט 315 = 470 עת] ואשה רעה צר לו בה הן במעשה הקנה שהוא עסק התורה שאינו יכול ללמוד בישוב הדעת והן במעשה הושט שהוא האכילה שאינו יכול לאכול במנוחה ושלוה ולזה אמר צָרַעַת לְבַעְלָהּ חלק התיבה לשתים וקרי בה צ־ר ע־ת לבעלה כי מעשה הקנה ומעשה הושט שהם מספר ע"ת צר לו בה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מה שאמר צָרַעַת לְבַעְלָהּ רוצה לומר צריך לנהוג עמה כמשפט הצרעת שצריך להיות בדד ישב כן זאת יפרוש ממנה וישב בדד לבדו שאם ישב עמה ביחד תגדל אש המדורה של המחלוקת והמריבה וכמו שנאמר טוֹב שֶׁבֶת עַל פִּנַּת גָּג מֵאֵשֶׁת מִדְיָנִים (משלי כה, כד) עד כאן דבריו נר"ו.

(ירמיהו ה, כז) "**כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה**". לא דימה אותם לשק מלא חטים וכיוצא בזה מפני שרצה לעשות הדמיון בבעלי חיים אשר אלו אין מתאוים בלבבם לאשה אחת או לשלש וארבע אלא מתאוים לנשים הרבה שכמה צורות נשים חרותים על לוח לבבם ואמר **כִּכְלוּב** זה שהוא **מָלֵא** מיני **עוֹפוֹת** הרבה **וּבָתֵּיהֶם** רוצה לומר גופים שלהם שהגוף נקרא בית **מְלֵאִים מִרְמָה** כי חושבים מרמות ותחבולות לצוד כל אלו הנשים אשר מציירים בקרבם איך יוכלו לפתותם ולעשות בהם מה שלבם חפץ.

גַּלַּה סוֹדְךָ לְאֶחָד מֵאֶלֶף. נראה לי רמז לדבר סוד [70] מספר ע' ואות ע' תתחלף באות אל־ף באחה"ע וכן בי ר"ח קורין לאלפי־ן עייני־ן וידוע כי אות אל־ף מספרו אחד וגם בו נרמז מספר האלפים וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל. ולזה אמר **גַּלַּה סוֹדְךָ לְאֶחָד מֵאֶלֶף** כי מספר האחד ומספר האלף רמוזים בסוד שהוא מספר ע'.

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף. הנה מפורש בדברי רבינו ז"ל בספר מבוא שערים (שער ב' חלק ג' פרק ז') וזה לשונו: כל הנבראים ונשמות של הצדיקים כולם הם מבירור אלו המלכים ובכל יום ויום הם מתבררים על ידי תפלתינו ועולים למעלה בסוד מ"ן [מיין נוקבין] ומתתקנים ואז באין לעולם וזהו סוד כל ישראל בני מלכים הן (בבא מציעא דף קיג:) וזהו סוד **אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף** שהוא גוף זה המעורב טוב ורע וכו' עד כאן לשונו. ועיין עוד בכונות ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב דראשי תיבות **גּוֹאֵל וּלְשָׁבֵי פֶּשַׁע** 'גּוּף' עיין שם.

ונראה לי דקורא לאוצר הנשמות בשם גוף על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים דתחלה יבא לאדם בעת לידתו וביאתו לעולם הזה נפש מבחינת שלשה שמות אלקים דקטנות וגם ביציאתו מן עולם הזה מה שנשאר עמו בקבר חלק נפש הוא גם כן מבחינת אלקים דקטנות עיין שם.

ובזה פירשתי בס"ד רמז הכתוב אִם בְּגַפּוֹ יָבֹא בְּגַפּוֹ יֵצֵא (שמות כא, ג) כלומר אם בג' פ"ו שהוא ג' שמות אלקים דקטנות שהם ג' פ"ו [אֱלֹקִים = 86] יבא לעולם הזה בגפו יצא רוצה לומר בג' פ"ו יצא מעולם הזה ולכן כיון שההתחלה של ביאתה לעולם הזה הוא בסוד ג' פעמים פ"ו קורא לאוצר הנשמות שממנו יוצאין ובאין לעולם הזה בשם גוף שהוא רוצה לומר ג' פ"ו.

כָּל [יְהוּדִי] **שֶׁאֵין עוֹסֵק בִּפְרִיָה וְרִבְיָה, כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים**, **שֶׁנֶּאֱמַר**: (**בראשית ט**, ו) "**שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם, דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ**". נראה לי בס"ד האדם נקרא בשם אדם כי באות א' רמוז עסק של פריה וריבה צורת יו"ד למעלה המשך מאן דאמר וצורת יו"ד למטה מ"ן [מיין נוקבין] ואות וא"ו באמצע הוא הגוף המקבל זה וזה ונשאר 'דם' עולה מספר אב אם [44] אשר בין שניהם נעשה עסק הרמוז בצורת אות א' ומי שאינו עוסק בפריה וריבה הרי זה מסלק אות א' משם אדם ונשאר דם ולזה אמר כאלו שופך דמים!

וְאַתָּה, נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּם. יש להקשות יוכיחו אותו להדיא על ביטול מצוות עשה מן התורה ואף על פי שלא דרש כלום בזה ולמה תלו התוכחה בדרשה?

ונראה לי כי בלא דרשות אלו שלו אין להוכיחו איך תבטל מצוות עשה מן התורה דחזקה לאיש כמוהו שלא יבטל מצוות עשה ובדעתו בודאי לישא אשה ולקיים פריה וריביה אך כיון דחזו דדריש כאלו שופך דמים וכו' הוכיחו אותו דעביד בעיכוב זה איסורא וצריך למהר לישא אשה.

וּמָה אֶעֱשֶׂה שֶׁנַּפְשִׁי חָשְׁקָה בַּתּוֹרָה? אֶפְשָׁר לָעוֹלָם שֶׁיִּתְקַיֵּם עַל יְדֵי אֲחֵרִים. הדבר יפלא איך סלקא דעתיה לומר כן דלפי דברי יבטל מכל מצוות עשה בשביל לעסוק בתורה?

ונראה לי בס"ד הכונה כי התורה נקראת תּוּשִׁיָּה (משלי ב, ז) דמתשת כוחו של אדם דמחלשת החומר (סנהדרין כו:) ויש שהם אדוקים בה כל כך עד שבטל מהם כח התאוה של החומר לגמרי שאם יבאו לבעול אין יכולים והוא כך היה לו ואם כן מה תועלת לישא אשה ואינו יכול לקיים פריה ורביה מאחר דבטל כח התאוה לגמרי! לזה אמר מה אעשה תרופה ותקנה לעצמי אחר שנפשי חשקה בתורה ובטל ממני על ידי כך כח התאוה? והנה רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ד פירש כוחו של בן עזאי שהיה בורא נפשות גרים על ידי עסק התורה עיין שם. ובזה ניחא דקדוק הנזכר לעיל שלא הקשו לו מן מצוות עשה של פריה ורביה הכתובה בתורה שהם יודעים שהוא מקיים מצות פריה ורביה בנשמות הנזכר ורק הקשו לו מן הדרשה שלו דאמר 'שופך דמים' וממעט הדמות, והשיב 'נפשי חשקה בתורה' והיא שומרת אותי מקרי וכיוצא ואם כן אין אני שופך דמים ומשום ממעט הדמות נמי ליכא דאפשר להתקיים על ידי אחרים.

דף סד.

(במדבר י, לו) "**וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל**", **מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל פָּחוֹת מִשְּׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁנֵי רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל**. נראה לי בס"ד טעם למספר זה כי ברכתן של ישראל יִפֹּל מִצִּדְּךָ אֶלֶף וּרְבָבָה מִימִינֶךָ (תהלים צא, ז) נמצא כל אחד שקול כנגד י"א אלפים וידוע האדם נקרא עולם קטן אך הוא לבדו פלג עולם ועם אשתו הוא עולם שלם וזה הכח של י"א אלפים כמו שיש לזכר יש גם כן לנקבה ואם כן הוא ואשתו שהם עולם שלם המה כנגד כ"ב אלף שהוא שני אלפים ושני רבבות ולכן אמרו אין השכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות.

ועוד נראה לי בס"ד טעם אחר למספר כ"ב אלף להשראת שכינה על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דהאותיות הם בסוד המלכות שהיא סוד השכינה וידוע כי כ"ב אותיות התורה בעשיה הם כ"ב אחדים וביצירה כ"ב עשרות ובבריאה כ"ב מאות ובאצילות כ"ב אלפים ולכן שלימות השראת שכינה תהיה על כ"ב אלפים מישראל.

וְזֶה לֹא עָסַק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, לֹא נִמְצָא זֶה גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד לרמוז בזה הכתוב (קהלת ט, יח) וְחוֹטֵא אֶחָד יְאַבֵּד טוֹבָה הַרְבֵּה, והיינו כ"ב אלף הנזכר הם מספר טובה [22] וחוטא לשון חסרון אם זה גרם חסרון אחד דוקא הנה הוא מאבד טובה הרבה שמאבד השראת שכינה השורה על כ"ב אלף שהם מספר טובה.

לְפִי שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק, לִתְפִלַּת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע (**בראשית כה, כא**). כתב מהרש"א תפילת צדיק בן צדיק מקובלת יותר לבטל גזרת העקרות עיין שם. ונראה לי

בס"ד הטעם כי בני בנים הרי הם כבנים (קידושין ד.) ולכן כשזה מתפלל על בנים תפילתו שייכה לאביו גם כן כי בנים שלו נחשבים בנים של אביו גם כן ולכן זכות אביו גם כן יגין בשביל קבלת תפלה זו.

ונראה לי ב' פעמים צדיק [204×2=408] שהוא האב והבן עולה גימטריא זאת [408] וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש רבא אין 'זאת' אלא תפלה וילפי לה מקרא.

ומה שאמרו שנמשלה התפלה לעתר נראה לי 'עתר' אותיות 'תער' שמלאכתו להעביר כוחות הדינין וכן התפלה מעברת כוחות הדינין ומגברת החסד והרחמים.

מָה 'עֶתֶר' זֶה מְהַפֵּךְ הַתְּבוּאָה בַּגֹּרֶן מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כָּךְ תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמִּדַּת רַגְזָנוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת (**בראשית כה, כא**). נראה לי בס"ד מספר רחם [248] יתר על מספר רוגז [216] כמספר לב [32] שאם תניח מספר לב על מספר רוגז יהיה מספר רחם.

ולכן תפילת צדיקים היוצאה מן הלב יש בה כח להוסיף מספר לב על רוגז ויהיה מספר רחם! מה שאין כן הרשעים אף על פי שהם מתפללין בשפה כמו נוסח הצדיקים הנה הם חסירים לב ולכן מבקשים בְּרֹגֶז רַחֵם תִּזְכּוֹר (חבקוק ג, ב) שיהיה נוסף על רוגז מספר לב ויהיה רחם.

ובזה יובן הפסוק בתוכחה וְנָתַן ה' לְךָ שָׁם לֵב רָגֶז (דברים כח, סה) והיינו כי על ידי העונות מפרידים מספר לב [32] מן רחם [248] ויהיה המספר לֵב רָגֶז [242]. **וזהו** שנאמר (ישעיה נז, א) הַצַּדִּיק אָבָד וְאֵין אִישׁ שָׂם עַל לֵב, להוסיפו על רוגז להיות רחם. **וזהו** שנאמר במשלי וְשֹׁבֵט לְגֵו חֲסַר לֵב (משלי י, יג) כי היסורין באין על ידי הרוגז שלא נוסף לב כדי שיתהפך לרחם. **ובזה** יובן בס"ד (נחמיה ט, ז) וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ, והיינו אברהם [248] גימטריא רחם [248] מפני כי מצאת את לבבו נאמן ועל ידי כך היה לו כח להוסיף לב על רוגז לעשותו רחם ועל שם זה נקרא אברהם שהוא מספר רחם.

אָמַר רַבִּי אַמִּי: אַבְרָהָם וְשָׂרָה טוּמְטוּמִין הָיוּ (**ישעיהו נא, א**). דבר זה יפלא על מה עשה ה' ככה לצדיקים הללו! אם בשביל שירצה שיתפללו די לעשותם עקרות ולמה עשאם טומטמין שהוא מום בעין בגוף?

ונראה לי בס"ד כי יצחק אבינו עליו השלום היה מדת הגבורה העקרית השרשית ובלידתו וביאתו לעולם הזה לא היה יכול העולם לסבול מדת הגבורה הנגלית בו לכך עשה הקדוש ברוך הוא אביו ואמו טומטמין כדי שתהיה לידתו בנס גדול ופלאי מצד האב ומצד האם וכל נס נעשה על פי גילוי החסד ולכן הנס נעשה על ידי שם הוי־ה ומאחר שביאתו ולידתו נעשית על ידי החסד נמתקה הגבורה הנגלית בו ולכן לא סגי

בעקרות בלבד שאין זה נס גלוי בעין וגם אינו פלאי כל כך מה שאין כן טומטמין הוא נס גלוי ופלאי מאד ואי אפשר להיות אלא על ידי גילוי חסד גדול.

ובזה נתרץ עוד דקדוק אחר כיון דהיו טומטמין למה עשה את שרה אמנו עליה השלום אילונית גם כן, ודי בנס של רפואת הטומטום שהוא פלא וגלוי יותר? ובזה ניחא והוא דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות לא:) וְחַנָּה הִיא מְדַבֶּרֶת עַל לִבָּהּ (שמואל א' א, יג) על עסקי לבה שאמרה לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם כל מה שבראת באדם לא בראת אבר לבטלה עינים לראות אזנים לשמוע וכו' דדים הללו שנתת בי למה? לא להניק? תן לי בן שאניק בהם!

נמצא מצאה לה טענה חזקה מכח הדדים דשורת הדין מחייבת שיתן לה בן דאין לומר אני לא בראתי אותך מעיקרא שתהיי מולדת אלא בראתיך מעיקרא שתהיי עקרה דעל זה טוענת אם כן למה נתת לי דדים היה מן הראוי שתהיה איילונית שאין לה דדים, ומאחר שנתת לי דדים מוכח שבראתני להוליד על כן תן לי בן שאניק בהם כי לֹא אִישׁ אֵל וְיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם!

ולכן כאן אצל שרה אמנו עליה השלום אם לא היתה אילונית אלא היה בורא בה דדים היה לה טענה חזקה מכח הדדים שתהיה יולדת ומנקת וכאשר טענה חנה ולפי זה היתה לידתו של יצחק מוכרחת על פי הדין ואין בה חסד כדי שעל ידי כך תתמתק הגבורה שבו כאמור לעיל אך השתא דעשאה אילונית שאין לה דדים לא נשאר בידה טענה שתלד בה ואדרבה יאמר לה ה' מעיקרא אני בראתיך באופן זה שלא תהיי יולדת וממילא מה שילדה אחר כך היה זה על פי החסד הגמור ובזה נמתקה גבורת יצחק אבינו עליו השלום.

נמצא נעשה לשרה אמנו עליה השלום שני נסים גלויין ונראין בחוש הריאות האחת נס רפואת הטומטום והשניה רפואת האיילונית שלא היה לה דדים ונעשה לה דדים. לזה אמר וַה' פָּקַד אֶת שָׂרָה (בראשית כא, א) בנס הטומטום וַיַּעַשׂ ה' לְשָׂרָה כַּאֲשֶׁר דִּבֵּר ברפואת האיילונית שעשה לה דדים.

ועיין בעץ חיים שער הנסירה פרק ח' בביאור לשון זוהר הקדוש בפרשת בראשית דכד אתי אבר מאברהם אתהדר ברא ונעשה אבר ואתגלייא האי באר וכו' יעוין שם. ובזה מובן למה היה כך וכך ועיין שער מאמרי רשב"י אדרא זוטא דף נ"ג ועיין שער הפסוקים בפרשת לך לך עיין שם. וכל זה הוא במצב הנשמות דוקא וגם הוא בפרצוף המוחין דוקא ודוק היטב.

ודע כי במאמר זה של רב אמי דאמר טומטמין היו יש ליישב הקדמה נפלאה שהביא הגאון חיד"א ז"ל (במדבר קדמות מערכת האל־ף אות ט') שאברהם אבינו עליו השלום ידע

שאשתו עקרה ולא בא עליה עד שנתבשר שיהיה לו זרע ובא עליה ונתעברה מביאה ראשונה עד כאן לשונו. ולכאורה יש להקשות דזה תינח למאן דאמר מן ג' שנים הכיר את בוראו דהשתא יש לומר בעת נשואין שכבר שרתה עליו רוח הקודש ידע וכו' אך למאן דאמר בן מ"ח שנה הכיר, מהיכא ידע שהיא עקרה ולא בא עליה? ולפי דברי רבי אמי ניחא כי מקודם בלאו הכי היו טומטמין ואין כאן דרך ביאה ובודאי נרפאו אחר שהכיר את בוראו ושרתה עליו רוח הקודש.

ומה שכתב שנתעברה מביאה ראשונה אין זה פלא יען כי ראיתי בעץ חיים שער הולדת אחד ואחד פרק ה' שנתקשה רבינו ז"ל בקושיא כזאת על ביאת יעקב אבינו עליו השלום בלאה שנתעברה גם כן מביאה ראשונה דכתיב בראובן כֹּחִי וְרֵאשִׁית אוֹנִי (בראשית מט, ג) וכן נתקשה בענין מועכות של בית רבי תמר שמם, דאיך היו מתעברים מביאה ראשונה? ויישב שם שזה הכח נמשך להם מן אברהם אבינו ובהיכא דאיכא כח זה תתעבר גם מביאה ראשונה עיין שם, ולפי זה גם גבי אברהם אבינו עליו השלום עם שרה יש לומר כן.

מיהו יש להקשות באותה הקדמה הנזכר לעיל שהביא הגאון חיד"א וכן מהר"ם רקאנטי ז"ל ממה שאמר אבימלך על שרה וְהִוא בְּעֻלַת בָּעַל (בראשית כ, ג) דמשמע שנבעלה כבר לאברהם אבינו! ועיין בגמרא דקידושין (קידושין ט:) דדייק מפסוק כִּי יִמָּצֵא אִישׁ שֹׁכֵב עִם אִשָּׁה בְּעֻלַת בַּעַל (דברים כב, כב) מלמד שנעשה לה בעל על ידי בעילה עיין שם וצריך עיון.

וראיתי להגאון חיד"א ז"ל במדבר קדמות שם שכתב שמצא סמך להקדמה זו מדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים הקדמה ל"ד עיין שם. ובאמת הרואה יראה דליכא מהתם הוכחה כלל דיש לומר לעולם כשנשאה בא עליה אלא שאחר כך כשראה שהיא עקרה נמנע ולא בא עליה ונתעסק להוליד נפשות לגרים. ובעל כרחו צריך לומר כן דהא מצינו מפורש יוצא לרבינו האר"י ז"ל בשער המצות בפרשת בראשית שכתב וזה לשונו וראיה לזה ענין אברהם יצחק ויעקב שהיו נשותיהן עקרות ולא היו נמנעים מן הזווג וכו' עיין שם, ואם כן מוכרח לפרש דבריו בשער הגלגולים הנזכר כאשר כתבתי. ועיין בספר הלקוטים (דפוס ירושלים פרשת וירא דף כ"ט בדבור המתחיל דע) שכתב בשם רבינו ז"ל שהזווג של שרה אינו זווג שהיתה עקרה עיין שם ומזה הלשון משמע שהיה מזדווג ממש.

ושוב ראיתי להגאון הש"ך ז"ל פרשת ויצא דף ל"ב בפסוק (בראשית כט, לא) וְרָחֵל עֲקָרָה שכתב וזה לשונו, קבלה יש בידינו שיעקב אבינו עליו השלום היו בו י"ב טפין להולדת י"ב בנים וכשהיה משמש עם רחל, הקדוש ברוך הוא שמר טיפתו. ומזה ידע שהיא עקרה ולזה אמרה לו רחל 'הָבָה לִי בָנִים' (בראשית ל, א), שחשבה שלא היה גומר ביאתו כדי

שלא תתעבר! ולזה 'וַיִּחַר אַף יַעֲקֹב בְּרָחֵל' אמר לה: את חושדת אותי שאני מעכב הטיפה שלי? הֲתַחַת אֱלֹהִים אָנֹכִי אֲשֶׁר מָנַע מִמֵּךְ פְּרִי בָטֶן! לא אמר הריון או הולדה אלא 'פְּרִי בָטֶן' שהוא פרי בטנו של איש וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

נמצא לפי זה היה מציאות זה בעולם שיעקב בא על רחל ולא גמר ביאתו כלומר לא נתן טיפת זרע ברחל אלא הקדוש ברוך הוא שמר טיפתו ולא הניח שתצא ממנו בעת זווגו עמה והוא בדרך נס נפלא ואם כן בזה נתיישבה הקושיא הנזכר שכתבנו בדברי הרקאנטי כי אפשר שאברהם אבינו עליו השלום נזדווג עם שרה כמה פעמים והקדוש ברוך הוא שמר הטיפה שלא יצאה ממנו עד זמן שנתעברה ביצחק שנעשה גמר ביאה בטיפה שיצאה ממנו ולזה אמר שנתעברה מביאה ראשנה היא גמר ביאה זו ודוק היטב.

דף סד:

בִּימֵי דָוִד אִימְעוּט שְׁנֵי, דִּכְתִיב: (תהלים צ, י) **"יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה"**. נראה לי בס"ד הטעם על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בשמואל בפסוק (שמואל ב' יא, ב) וַיָּקָם דָּוִד מֵעַל מִשְׁכָּבוֹ, כי דוד המלך ע"ה היה מבחינת שלמא דנוקבא שהיא שני בחינות הנקראים לאה ורחל זו למעלה מזו ובתחילה תיקן את רחל שהיא תחתונה בשבע שנים שישב בחברון ואחר כך הלך לירושלים לתקן את לאה העליונה והיה מתכוין במלחמות שנלחם להכרית ולהשמיד את הקליפות הנאחזות בלאה ורחל כדי שיהיה יכול לתקנם. ולכן אמר לו אביגיל מִלְחֲמוֹת ה' אֲדֹנִי נִלְחָם (שמואל א' כה, כח) וכל תיקונם צריך להיות בשבע ושבע כאשר תמצא שעבד אבינו עליו השלום בלאה ורחל שבע שנים ושבע שנים בסוד שבע ספירות עיין שם.

ולכן בזמן דוד המלך ע"ה שנתקנה המלכות שהיא בסוד שבע שכל אחת כלולה מעשר שהם שבעים אז היו החיים ניתנים לתחתונים על ידי המלכות לגמרי ולכך אמעוט שני שנעשו לרוב העולם מספר שבעים ולכך אמר יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה (תהלים צ, י) אל תקרי בָהֶם אלא בְּמָה כי המלכות היא נקראת מה בסוד מָה אָשִׁיב לַה' (תהלים קטז, יב) ולזה אמר ימי שנותינו 'במה' שניתנים על ידי המלכות שנקראת מָה ולכך הם שבעים שנה.

ועיין בעץ חיים (שער מעוט הירח פרק ב') מה שאמר רבינו ז"ל אז היה העולם מתנהג על ידי ז"א [זעיר אנפין] וזהו שנאמר באנשי סדום וַה' הִמְטִיר עַל סְדֹם וְעַל עֲמֹרָה גָּפְרִית וָאֵשׁ מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמָיִם (בראשית יט, כד) כי עיקר ההנהגה מן השמים שהוא ז"א אמנם להיות

כי גם נוקבא היתה כלולה בג' פרצופות עליונים דנה"י [נצח הוד יסוד] דז"א לכן נזכרת בכללות עמו כמו שנאמר וַה' הִמְטִיר, היא ובית דינו, עד כאן לשונו עיין שם ודוק היטיב.
דְּקַיְמִי בְּנַפְשָׁאי: (קהלת ז, יב) "**הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ**". נראה לי בס"ד הכונה דכל הגדולים היה דרכן לישב סמוך להרב הדרשן והם לא היו צריכים לשמוע מן המתורגמן אלא שומעין מן הדרשן עצמו כי קרובים אליו ואלו מוכרח שיבואו קודם שיתחיל בדרשה כשעה אחת או שתים קודם שיתקבצו המון העם כי המון העם הם באים ויושבים סביב הדרשן שורות שורות בעיגול.
ולכן אחר שיתחיל לדרוש אי אפשר לאותם היושבים קרובים אליו לצאת להשתין אם הוצרכו לכך כי אפשר שימצא אלף שורות ויותר יושבים סביבות הדרשן שהם דחוקים זה בזה וצריך שיפסע על ראשי עם קודש יותר מאלף שורות ועל ידי כך היו אותם הקרובים לדרשן באים לידי עקרות.
אך רב אחא בר יעקב נזהר תמיד לבא באחרונה כדי שישב בשורה אחרונה הקרובה לחוץ שאם יתעורר לקטנים יוכל לצאת ולילך ואף על פי שבזה יפסיד שלא יהיה שומע הדרשה מפי הרב הדרשן בעצמו אלא מפי המתרגמנים המשמיעים הדרשה לכל אותם הרחוקים מן הדרשן.

דף סה:

הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. יש להקשות מה טעם יש בזה והלא פריה ורביה אינם ממצוות עשה שהזמן גרמא כדי שיהיו נשים פטורות?
ונראה לי בס"ד משום דאתתא לבי תרי לא חזיא ואם האשה תהיה חייבת בפריה ורביה ונשאת לאיש ולא נבנית ממנו והוא אינו רוצה לגרשה, מה תעשה לקיים מצות פריה ורביה מאחר דאגידה ביה ואינה יכולה להבנות מאחר? וגם לפעמים אפילו אם ירצה לגרשה אינו יושב במקום שיש בו בית דין שיודעין לגרש או שהלך למדינה רחוקה, על כן פטרה השם יתברך מפריה ורביה דאין הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא עם בריותיו! מה שאין כן האיש אם נשא אשה ולא ילדה יכול לישא אשה אחרת שתלד ויקיים בה מצות פריה ורביה דהאיש יכול לישא כמה נשים בבת אחת.
כְּשֵׁם שֶׁמְּצָוָה עַל אָדָם לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע, כָּךְ מִצְוָה עַל אָדָם שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר שֶׁלֹּא נִשְׁמָע.
נראה לי דמפיק לה מדכתיב (ויקרא יט, יז) 'הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ' לשון הוכחה וגם הלשון כפול דדרשינן אפילו כמה פעמים ועיין הריטב"א ז"ל
ומה שאמר רבי אבא חוֹבָה נראה לי דמפיק לה מדכתיב (משלי ט, ח) 'אַל תּוֹכַח לֵץ'

דדי לומר 'הוכח לחכם' וידענא דאין להוכיח ללץ שהוא הפך החכם? ולכך דריש יתור הכתוב ללמדנו דאיכא חובה בהכי.

מֵתָר לוֹ לָאָדָם לְשַׁנּוֹת בִּדְבַר הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: (בראשית נ, טז) "**אָבִיךָ צִוָּה**". נראה לי בס"ד לכך מספר שקר [600] עולה מספר 'דרך שלום' [600] ללמד אם הוא דרך שלום מותר לומר שקר.

והרב עיון יעקב הקשה למה לא יליף מן פסוק וְאָחִיו מֵת (בראשית מד, כ) שכתב רש"י מפני היראה הוציאו דבר שקר עיין שם. ותירץ **בני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו דהתם אין זה נקרא שינוי דיש לומר כיון דנמכר למצרים אשר משם אין יציאה לעבד, חשיב כמו מת ואין זה שינוי עד כאן דבריו נר"ו.

ועוד נראה לי דכתיב (תהלים לא, יג) נִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב, ונמצא הנשכח לגמרי גם כן נקרא מת. ועוד דלשון מיתה נקרא גם על אדם חי שירד ממעלתו כדאיתא באדרא על וַיָּמָת דכתיב בפרשת וְאֵלֶּה הַמִּלָכִים (בראשית לו, לא).

אָמַר לָהּ: אִיכּוּ יָלַדְתָּא לִי חֲדָא כְּרֵסָא אַחֲרִיתִי. יש להבין למה נתאוה לכרס אחד עוד ולא לשתים ושלש וארבע?

ונראה לי בס"ד כי שם הוי"ה מאיר לעולם בתמידות במילואו ומלוי מילואו שאז יש בו כ"ח אותיות וזהו סוד כח ה' ולכן בגלות כתיב וַיֵּלְכוּ בְלֹא כֹחַ לִפְנֵי רוֹדֵף (איכה א, ו), ובשירה אמרו יְמִינְךָ יְיָ נֶאְדָּרִי בַּכֹּחַ (שמות טו, ו), וכמו שכתבתי במקום אחר.

וידוע (סוטה יז.) איש ואשה שזכו שם י־ה ביניהם, וכאשר יולידו זכר הוא מהארת אות ו־ו שבשם וכאשר יולידו נקבה הוא מהארת אות ה־ה שבשם. והשתא יהודית אשתו של רבי חייא כשילדה יהודה וחזקיה בכרס אחד נמצא ילדה מהשפעת אות ו־ו שבשם במלואו לכך הביאה שני זכרים כנגד אות ו־ו במלואו. וכן כאשר ילדה כרס שני בשתי בנות ילדה מהשפעת אות ה־ה שבשם במילואה ועדיין חסר לו מילוי דמלוי לכך בקש כרס אחריתי שיהיה בה זכר ונקבה ביחד כנגד אותיות ו־ה של מילוי המילוי. ולכן אמר לה אִיכּוּ יָלַדְתָּא לִי חֲדָא כְּרֵסָא רמז באותיות איכו על שם הוי־ה שמספרו כ"ו ואותיות שמאירים בפריה ורביה הם ו־ה שמספרם י"א ולזה אמר אִיכּוּ חלק התיבה לשתים וקרי בה 'א־י כ"ו' פירוש א־י אותיות ו־ה שהם של שם כ"ו.

דף עא:

לֹא נִתְּנָה פְּרִיעַת מִילָה לְאַבְרָהָם אָבִינוּ (יהושע ה, ב). נראה לי בס"ד הטעם שיש יתרון במצוה ועושה דאינו נמצא במי שאינו מצוה ועושה, ויש יתרון במי שאינו מצוה ועושה

שאינו נמצא במי שמצוה ועושה, ולכך עשה השם יתברך שתים כאן דעל המילה צוהו כדי שיהא מצוה ועושה ועל הפריעה לא צוהו כדי שיעשנה מעצמו ויהיה אינו מצוה ועושה. וידוע דאברהם אבינו עליו השלום אף על פי שלא נצטווה על הפריעה קיים אותה וכמו שכתבו התוספות ז"ל.

דף עו:

מַאי 'מַדָּיו'? **כְּמִדָּתוֹ** (**שמואל א' יז, לח**). יש להקשות מה זה ועל מה עשה הקדוש ברוך הוא הנס הגדול הזה לשנות המציאות שיהיו עולים בגדי שאול המלך ע"ה כפי מדתו של דוד המלך ע"ה ומה צורך היה בדבר זה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב עיר בנימין ז"ל בשם הרב עשרה מאמרות שאי אפשר להיות כסא דוד מוכן רק בהקדים מלכות שאול כמו שקדמה רחל ללאה והכינה כסא ללאה אחותה בסוד 'ברתא מקננת לאימא' והוכן כסא לאה על ידי רחל כמו כן הוקדם מלכות שאול שהוא מרחל למלכות דוד שהוא מלאה וכן לעתיד יהיה מוכן כסא מלכות משיח בן דוד על ידי משיח בן יוסף שהוא מרחל ולכן אמר יהונתן לדוד אַתָּה תִּמְלֹךְ עַל יִשְׂרָאֵל וְאָנֹכִי אֶהְיֶה לְךָ לְמִשְׁנֶה (שמואל א' כג, יז). ולזה רמז גם כן (שמואל ב' א, כו) נְפְלְאַתָה אַהֲבָתְךָ לִי מֵאַהֲבַת נָשִׁים, דייקא כמו שהיתה אוהבת רחל ללאה כדוגמה זו ממש היתה אהבת דוד ויהונתן אהבה שאינה תלויה בדבר עיין שם.

ולפי זה לכך הוצרך הנס להיות בבגדים שילביש שאול את דוד לעלות כמדתו כי בגדים אלו בגדי מלכות הם והלבישם שאול לדוד כאשר עשתה רחל הכנה ללאה ואם לא היו עולים כמדתו אין זו הכנה ואחר כך היה שאול רודף את דוד ואיה ההכנה שצריך לעשות לו בידים אם לא היה נעשה נס זה שבגדי מלכות שהלבישם אליו עלו כמדתו ואף על פי שהיה זה רק לשעה אחת די בזה.

ועוד נראה לי עלו כמידתו להורות דאף על פי שדוד המלך ע"ה הוא מלאה הנה הוא אחוז גם ברחל וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים שהוצרך לתקן את שניהם בעבור שהיה אחוז בשתיהם ולכך עלו לו בגדי שאול המלך ע"ה שהיה מרחל כמדתו.

דף עז.

בָּעֵי לְאַכְרוּזֵי עֲלֵיהּ. הדבר יפלא איך סלקא דעתיה לחלוק על הסנהדרין שהיו בימי בועז שהתירו את רות וגיירו אותה ונשאה בועז שהיה ראש הסנהדרין והלא החולק לעשות הפך הסנהדרין הרי זה זקן ממרא וחייב מיתה כמו שפסק הרמב"ם (בהלכות ממרים פרק

ג')? ועוד דלפי דעתם למה יכריזו עליו דוקא יכריזו על אביו ואחיו וכל זרע דנפיק מן רות? ונראה לי בס"ד דודאי אין יכולין לחלוק על הוראת הסנהדרין ואין לפסלו לבא בקהל ורק רצו להכריז עליו שלא יהיה יושב בסנהדרין! דקיימא לן אין מעמידין בסנהדרין אלא המיוחסין הראויים להשיא לכהונה וכמו שנאמר שאמרו בגמרא דסנהדרין (סנהדרין לב.) אין הכל כשרים לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים ישראלים המשיאין לכהונה. וכן פסק הרמב"ם ז"ל, וכונת שאול המלך ע"ה ודואג בהכרזה כדי שממילא יפסל למלכות!

ונראה דזו היתה כונת טוב שלא רצה לישא את רות באומרו פֶּן אַשְׁחִית אֶת נַחֲלָתִי (רות ד, ו) וקשא אחרי שהסנהדרין התירו את רות איך יאמר כן? ולא עוד אלא שאומר כן לפניהם! ובזה ניחא דפחד שמא המלוכה שתהיה לאחד משבט יאודה תהיה לזרעו ואם יצא זרעו מן רות יפסידו המלוכה דאף על פי שהתירו אותה לבא בקהל אין זרעה מיוחס להיות ראוי להנשא לכהונה ולזכות למלוכה.

מְלַמֵּד שֶׁחָגַר חֲרְבּוֹ כְּיִשְׁמָעֵאל (**דברי הימים א' ב, יז**). קשא למה נקיט כישמעאל, והלא החרב מיוחס לעשו אבי אדום דברכתו עַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בראשית כז, מ), וכתיב (במדבר כ, יח) פֶּן בַּחֶרֶב אֵצֵא לִקְרָאתֶךָ?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש בפרשת פינחס דישמעאל הממונה שלו נחש דאיהו על מיא בימינא ועשו ממונה שלו ס"מ דאיהו על האש והוא משמאלא וכנגדן משיח בן דוד מימין לבטל את ישמעאל שהוא מצד ימין ומשיח בן יוסף לבטל את עשו שהוא מצד שמאל עיין שם.

ולכן כיון שהם הוציאו שם רע בזה על ישי אבי דוד שמת בעטיו של נחש לכן חגר חרבו כישמעאל שהממונה שלו נחש. ועוד כיון שדבר זה נוגע גם כן במשיח בן דוד שעתיד לבטל קליפת ישמעאל לכן חגר חרבו כישמעאל לרמוז על מעלת מלך המשיח שדבר זה נוגע אליו גם כן.

ברם הא קשיא לי באומרו 'חָגַר חַרְבּוֹ כְּיִשְׁמָעֵאל' דמשמע דבני ישמעאל משונים בחגירת החרב מאדום ושאר אומות ומה שינוי יש בזה? הלא הכל חוגרים החרב באופן אחד ואין שינוי בזה בין אומה לאומה!

ונראה לי בס"ד כי אדום וכל האומות חוגרים חרב ארוך עליהם שהוא משתלשל ויורד מן האזור עד סוף קומתם בגלוי וגם בני ישמעאל יש להם חגירת חרב כזה אך בני ישמעאל רובם נושאין חרב אחר קצר שקורין אותו בערבי כ'נגר וזה אין דרכם לתלות אותו על גופם אלא תוחבין אותו בין הגוף ובין האזור בתוך נרתק שלו והוא קצר וראשו חד והורגין בו בדקירה שדוקרין אותו בגוף האדם ורובם של ישמעאלים נושאין חרב זה

שקורין כ'נגר אך האדומים אין דרכם בחרב זה אלא רק בחרב הארוך המשתלשל ויורד על קומתם מחצי הגוף עד למטה.

והנה ידוע דהדין הוא דאין נכנסין לבית הכנסת ולבית המדרש בסייף ורומח וכיוצא משום דרך ארץ וידוע דדרכם היה בזמן הקודם להעמיד שומר על פתח בית המדרש שלא יוכל כל אדם ליכנס.

ולכן יִתְרָא הַיִּשְׁרְאֵלִי אם היה חוגר חרב הארוך כבני אדום שהוא גלוי ונראה, לא היה מניחו שומר הפתח ליכנס בו לבית המדרש לכך חגר חרב הקצר שקורין כ'נגר אשר דרכם של ישמעאלים לחגור בו שזה דרכם לתחוב אותו בין הגוף ובין האזור ואינו נראה להדיא ועל ידי כך שומר הפתח לא ראה אותו ולא עכב כניסתו לבית המדרש וכשקרב אצל החכמים הלומדים הוציא החרב הזה ששלף אותו מחגורו ואחזו בידו לעיני הכל ואמר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ שׁוֹמֵעַ הֲלָכָה זוֹ יִדְקֵר בַּחֶרֶב! ובזה ניחא מה שאמר 'ידקר בחרב' ולא אמר 'ישחט בחרב' כי חרב זה שקורין כ'נגר עושין בו דקירה להרוג בו בני אדם מה שאין כן החרב הארוך שהוא הנקרא סייף עושין בו שחיטה.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר יִדְקֵר בַּחֶרֶב ולא אמר יהרג או ישחט, והוא דאיתא בגמרא דסנהדרין (סנהדרין נב:) גבי מצות הנהרגין דפריך ואימא דמבריז ליה אברוזי דהיינו שתוקע החרב בלבו ומשני כתיב (ויקרא יט, יח) 'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ' ברור לו מיתה יפה! יעוין שם. ולזה אמר כאן ידקר בחרב דמבריז ליה אברוזי שתוקע בו החרב שהוא מיתה מנוולת ולא יברור לו מיתה יפה להרגו כשאר הנהרגין אלא ידקר.

כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מִבֵּית דִּינוֹ שֶׁל שְׁמוּאֵל הָרָמָתִי: 'עַמּוֹנִי' וְלֹא 'עַמּוֹנִית', 'מוֹאָבִי' וְלֹא 'מוֹאָבִית'.

קשא מה הוסיף בזה על מה שאמר אבנר תחלה ועל מה שאמרו רבנן בבית המדרש שגם הם אמרו כן אלא שדואג הקשה להם ולא יכלו למצוא תשובה לקושיתו?

ונראה לי בס"ד כי הם אמרו כן על פי הסברא משיקול דעתם ולא היה להם קבלה בכך אבל יִתְרָא הַיִּשְׁרְאֵלִי אמר כך מקובלני הלכה זו בלא טעם! ועל הקבלה אין לערער מחמת איזה טענה וקושיא וכמו שאמרו בגמרא בכמה דוכתי (עו:) אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה! ואם כן בטלה טענת דואג כיון דיצאה ההלכה משמואל ובית דינו בסתם בלא טעם, אפשר דכך קבלו הלכה למשה מסיני ואין משיבין על הקבלה ולכך החולק על הלכה זו ידקר בחרב ואמר כך מקובלני היינו כָּךְ 'כך כף' כלומר קבלתי הדברים בגלוי כמי שמקבל מכף לכף.

עָלַי וְעָלֶיךָ נֶאֶמְרוּ שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ. קשא מה מחדש בכך? פשיטא דכך הוא כי הטענה שייכא הן לעמון הן למואב!

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתבו התוספות למאן דאמר ההיתר הוא מן אות יו"ד דְעַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי (דברים כג, ד) קשא אם כן גם בְּמִצְרִי (דברים כג, ח) נימא הכי? ותרצו דהתם אי לא הוה אמר מִצְרִי היה צריך לומר מצרים דמאריך יותר אך כאן אדרבה אי הוה אמר 'עמון ומואב' היה מקצר טפי מן עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי. והקשו אם כן בְּאֱדֹמִי הוה ליה למימר אדום והיה מקצר אות אחת? ותרצו דאגב דנקיט מצרי נקיט אדומי ליפוי הלשון כיון דנקיט האדומי אחר מצרי יעוין שם.

ולפי זה היתר המואבית אינו ברור כל כך מהאי טעמא דנקיט מואבי ולא מואבי דיש לומר דבא הכתוב להתיר את עמונית בלבד במה שאמר עמוני ולא עמון מה שאין כן המואבית דאינה מותרת. והא דנקיט מוֹאָבִי ולא נקיט מוֹאָב לא בא ללמדנו בזה כלום כמו שלימד אותנו בְּעַמּוֹנִי אלא דאגב דנקיט עמוני נקיט מוֹאָבִי ולא בא ללמד היתר בזה ולפי זה היתר מואבית אינו ברור כל כך דאיכא למדחי כאמור.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר רחבעם לשבטי ישראל (מלכים א' יב, י) קָטָנִּי עָבָה מְמָתְנֵי אָבִי, פירוש היתר שלי דאתינא מעמונית חזק ועצום יותר מהיתר אבי דאתי ממואבית ולכן אמר דוד המלך ע"ה לרחבעם **עָלַי וְעָלֶיךָ נֶאֶמְרוּ שְׁתֵּי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ** שהם מקרא דשם עַמּוֹנִי ומקרא דשם מוֹאָבִי שלא נאמר 'עמון ומואב' ששני קריאות אלו באו כדי להתיר עמונית ומואבית ולא כאותם הסוברים רק מקרא עמוני בא להתיר אבל מקרא מואבי לא בא להתיר.

ועוד נראה לי בס"ד ענין שתי מקראות המה חד פסוק לֹא יָבֹא עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי לדעת רבי יהודה וחד פסוק (דברים כג, ה) עַל דְּבַר אֲשֶׁר לֹא קִדְּמוּ אֶתְכֶם לדעת רבי שמעון דדריש טעמא דקרא. או יובן דקאי על שתי מקראות של גזרה שוה דכתיב הַנִּמְצָאת (בראשית יט, טו) וכתיב (תהלים פט, כא) מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי דילפי מנייהו בגזירה שווה היתר הנקבות.

דף עח:

'**אֶל שָׁאוּל**', **שֶׁלֹּא נִסְפַּד כַּהֲלָכָה**. "**וְאֶל בֵּית הַדָּמִים עַל אֲשֶׁר הֵמִית אֶת הַגִּבְעוֹנִים**" (**שמואל ב' כא, א**). קשא הוה ליה להקדים הך דגבעונים דהוה קודם זמן הספד שאול המלך ע"ה? ונראה לי בס"ד בכונה מכוונת נקיט הכתוב מניעת ההספד ברישא שלא כסדר לומר שדבר זה אין לו תקנה עכשיו דאי אפשר להספידו עכשיו כיון דעברו ימים הרבה ורק של גבעונים יש לו תקנה.

ועוד נראה לי דענין גבעונים אינו אלא גרמא ומשום גרמא אין מענישין להביא רעב אך הרעב בא בתחלה בשביל מניעת ההספד וכיון דהוה רעב אז הוה עידן רתחא ואז

העניש להוסיף רעב בשביל ענין הגבעונים דוגמה לדבר מה שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות מא.) אין מענישין אעשה אלא בעידן רתחא כדאמר מלאכא לרב קטינא ולכן זכר ענין ההספד ברישא.

שְׁלֹשָׁה סְמָנִים יֵשׁ בְּאֵמָה זוֹ; רַחֲמָנִין, וּבַיְשָׁנִין וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים. מקשים הוה ליה למנקט להו כסדרן של כתובים דהוכחת גומלי חסדים מספר בראשית והוכחת ביישנים מספר שמות (שמות כ, טז) והוכחת רחמנים מספר דברים?

ונראה לי בס"ד הוכחת רחמנים אלימתא טפי דבהדיא כתיב (דברים יג, יח) 'וְנָתַן לְךָ' ולא לאומה אחרת לכך נקיט ברישא והוכחת ביישנים אלימתא מהוכחת גומלי חסדים משום דגמילות חסדים מפיק לה מפסוק (בראשית יח, יט) 'לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו' ויש פה לומר גם בני ישמעאל ובני קטורה נחשבים בניו וביתו ואם כן איכא גמילות חסדים לבר מישראל, ולכך נקיט לגומלי חסדים לבסוף.

ולפי דברי המפרשים שפירשו רחמנים מצד אברהם ביישנים מצד יצחק וגומלי חסדים מצד יעקב יתורץ שפיר דקדוק זה דנקיט להו כפי סדר האבות אשר מצדם זכו ישראל לשלשה אלה.

ונראה לי בס"ד ראשי תיבות ג' אלה **בחר** שהוא ראשי תיבות **ב**יישנים **ח**סדנים **ר**חמנים רמז לדבר כִּי יַעֲקֹב 'בָּחַר' לוֹ יָ־הּ (תהלים קלה, ד) ועוד יש לומר ראשי תיבות **גבר** שהוא **ג**ומלי חסדים **ב**יישנים **ר**חמנים. גם אותיות שניות של **ר**חמנים ביישנים גומלי ח**ס**דים הוא אותיות **יחוס** לרמוז שלשה אלו הם סימן ליחוס שלהם שהיא טוב.

דף עט.

הֶעֱבִירוּם לִפְנֵי אָרוֹן. כתב הריטב"א אלו שקלטם הארון חייבי מיתה היו מצד אחר ונתגלגלה להם חובתם כאן ומשום דלא ידיע חובם קרי ליה עקירה שאין להעניש אלא על הנגלות עד כאן לשונו.

ולפי זה מה שאמר דהתפלל על מפיבושת שלא יקלטנו הארון היינו דהתפלל אף על פי שהוא חייב מיתה מדבר אחר ימות מיתה אחרת על אותה חובה ולא ימות במיתה זו שיש בה זלזול טפי הן מחמת תליה לעיני הכל והן מצד שהיה בדעתם להניחם תלויים כמה חדשים לפרסם הדבר.

וְכִי מַשּׁוֹא פָּנִים יֵשׁ בַּדָּבָר. קשא מה משוא פנים יש כאן, והלא הגבעונים לא בקשו אלא רק שבעה וכיון שקלט הארון שבעה נשלם הדבר ואין הכי נמי אם לא היה קולט אלא רק ששה היה מביאו להשלים המנין?

ונראה לי בס"ד מאחר דהעביר בני מיכל בת שאול קודם להכי חשיב משוא פנים כי בן יהונתן שהוא בן שאול אליו נוגע הדבר יותר מבני בתו של שאול אשר ילדה לעדריאל כי מִשְׁפְּחֹתָם לְבֵית אֲבֹתָם (במדבר א, יח) כתיב, ונמצא שקירב את המרוחקים וריחק המקורבים ולכן קרי לדבר זה משוא פנים.

מוּטָב שֶׁתִּתָּעֵקֵר אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה, וְאַל יִתְחַלֵּל שֵׁם שָׁמַיִם בְּפַרְהֶסְיָא. פירשו התוספות ז"ל שהוא תיבת לֹא (דברים כד, טז), כאלו לא כתיב לא. והקשה הרי"ף ז"ל דהא כתיב 'אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ' ואם כן יש עקירת פסוק אחד? וכן קשא בלא תלין דכתיב (דברים כא, כג) כִּי קְבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא? וכתב שמא אות אחת לאו דוקא עיין שם.

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (מכות כג:) תרי"ג מצות נאמרו למשה ונתנם לישראל דכתיב (דברים לג, ד) תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה. ומקשה הגמרא תורה [611] בגמטריא שש מאות ואחד עשר הוי? ומשני 'אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ' (שמות כ, ב) מפי הגבורה שמענום. נמצא כל מצות התורה מלבד אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ נרמזו ונכנסו במספר אותיות תורה ולפי זה הלאו דְּלֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים וכן לאו דְּלֹא תָלִין נִבְלָתוֹ הם בכלל מספר אותיות תורה ועל זה קאמר **מוּטָב שֶׁתִּתָּעֵקֵר אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה** רוצה לומר מספר אחד מן המספרים הרמוזים באותיות תורה.

והגאון מהרש"א ז"ל כתב אסיפא דקרא סמיך דכתיב (דברים כד, טז) אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ יען דמה שאמר לֹא יוּמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים מוקמינן במסכת סנהדרין (סנהדרין כז:) לא יומתו בנים בעדות אבות ומה שנאמר (שמות כ, ד) פֹּקֵד עֲוֹן אָבֹת עַל בָּנִים, הא מוקמינן לה במסכת ברכות (ברכות ז.) היינו באוחזין מעשה אבותיהם בידיהם אלא כאן מקשה מן סוף הפסוק דקאמר אִישׁ בְּחֶטְאוֹ יוּמָתוּ עד כאן דבריו עיין שם.

ואף על גב דצריך לעקור לפי זה ג' תיבות ואיך קרי ליה עקירת אות אחת? פירש הרב עיון יעקב ז"ל דאין צורך לעקור אלא אות אחת הוא אות ו' של בְּחֶטְאוֹ דקרינן לה 'בחטא יומת' היינו חטא בסתם דמשמע הן שלו הן של אבותיו עד כאן דבריו עיין שם.

והנה בזה נראה לי בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה גַּל עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ (תהלים קיט, יח) תחלק תיבת 'נפלאות' לשתים וקרי בה 'נפל אות' והיינו נפל נחסר כמו לֹא נִפֶּל אָנֹכִי מִכֶּם (איוב יב, ג) כלומר דבעי דוד המלך ע"ה רחמי מקמי שמיא באותו ענין אשר נפל בו אות מתורתך גל עיני השכל שלי בו שאביטה לעשות דבר מתוקן הן בענין התפלה שאתפלל על מקצתם והן בענין העמדתם לפני הארון שלא אעשה דבר שאינו הגון שאין רצונך בו.

וראיתי להרב עיר בנימין במכלתין שכתב תמן תנינן האומר לשלוחו צא והרוג הוא חייב

ושלוחו פטור שמאי הזקן אומר משום חגי הנביא המשלח חייב דכתיב אותו (שמואל ב' יב, ט) הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן, ואמרינן בגמרא דקדושין (קדושין מג.) תנא קמא דסבירא ליה המשלח פטור דריש ה־י של הַהוּא (ויקרא יז, ד) הנאמר גבי שחוטי חוץ דם יחשב לאיש ההוא דם שפך הוא ולא שולחיו ומזה יליף דאין שליח לדבר עבירה ושמאי הזקן דסבירא ליה המשלח חייב הוא הַהוּא לא דריש.

והשתא לפי שיטה זו דהמשלח פטור מכח דרשה דאות ה־י של הַהוּא השתא בענין זה דנוב עיר הכהנים אין שאול המלך ע"ה חייב מן הדין כי הוא לא הרג בעצמו אלא אמר לדואג סוב ופגע ואין שליח לדבר עבירה.

ואם כן לפי זה כיון דראו שנתחייבו בניו הריגה במקומו משום שיתקדש שם שמים לא היה להם להניחם תלויים ולעבור על 'לֹא תָלִין נִבְלָתוֹ' כיון דעיקר דין זה שנתלו הוא חידוש דחדשיה רחמנא בזאת המעשה דהא מן הדין גם שאול אביהם פטור ואין לך בו אלא חידושו מה שנצטוו לתלות זרעו של שאול כאשר בקשו הגבעונים אך ללין נבלתם על העץ אשר לא בקשו הגבעונים, על זאת מנא ליה כיון דדין זה עיקרו חידוש?

ומשני אמרו **מוּטָב שֶׁתֵּעָקֵר אוֹת אַחַת מִן הַתּוֹרָה** פירוש בעיקר הדין לחייב את שאול לא חשבו אותו חידוש אלא אמרו מדינא חייב והיינו דלא דרשי אות ה־י של הַהוּא למידן מינה דהמשלח פטור ולהכי הוסיפו לעשות דבר זה של לינתם על העץ כיון דלא חשבו עיקר הדין חידוש כדי שיאמרו אין לחדש בו יותר דאין לך בו אלא חידושו! עד כאן דבריו בשינוי כאשר יראה הרואה.

נמצא לפי זה ילפינן דאין שליח לדבר עבירה והמשלח פטור מדכתיב ה־י יתירה בתיבת הַהוּא ובזה יובן בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה **עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה וְיִרְאוּ שׂנְאַי וְיֵבֹשׁוּ** (תהלים פו, יז) דהא גם בענין הריגת אוריה יש דין זה שדוד המלך ע"ה לא הרג הוא בעצמו את אוריה אלא כתב ליואב ולפי דרשה דאות ה־י יתירה של הַהוּא הוא פטור. וזהו עֲשֵׂה עִמִּי אוֹת לְטוֹבָה רוצה לומר דרשה של אות ה־י יתירה דתיבת ההוא לטובה שלי ובזה יִרְאוּ שׂנְאַי אות זה בתורה וְיֵבֹשׁוּ בלעזם עלי!

ובזה יובן **אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת ה'** אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ (תהלים כז, ד) קרי ביה אות ה' אבקש למדרש מינה דהמשלח פטור.

ובזה יובן **וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי כִּי רַב הוּא** (תהלים כה, יא) כלומר תיבת הוּא דכתיב בשחוטי חוץ הרבית אותה באות ה־י יתירה שכתבת הַהוּא ולכן וְסָלַחְתָּ לַעֲוֹנִי (תהלים כה, יא) באוריה דהמשלח פטור.

ובזה יובן בס"ד (במדבר כג, יט) לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה

וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה, כלומר הברכה שבירך יצחק את יעקב באומרו אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ (בראשית כז, כט) אשר כבר הסכים הקדוש ברוך הוא בה **וְלֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן אָדָם וְיִתְנֶחָם** אחר שהסכים על ברכה זו ואם כן אם יקללם הרי מקלל את עצמו! ואם תאמר אתה מה יש לך הלא אנכי מצוה אותך ואין אתה מתחייב? לזה אמר **הַהוּא אָמַר** בשחוטי חוץ שאמר 'ההוא' ולא אמר 'הוא' ללמד המשלח פטור דאין שליח לדבר עבירה והשליח חייב ולכן **לֹא יַעֲשֶׂה** בך דין אלא בו ועליה דידיה הדרא הקללה! ואם תאמר ומה בכך הלא אתה שונא אותם וְתָמוֹת נַפְשְׁךָ עִם פְּלִשְׁתִּים? ולזה אמר **וְדִבֶּר** ומי יקימנה כלומר וכי אני הורג בידי כי אני רק מדבר וצריך שהוא יתברך יהיה פועל כפי הדיבור שלי והנה הוא ודאי **וְלֹא יְקִימֶנָּה** לקללה אשר אדבר עליהם! ועוד טעם אחר שכבר הנה ברך לקחתי להם שברכתי אותם ולכן מוכרח גם עתה אברך עוד הפעם כי לא אוכל להשיבנה לברכה הראשונה.

דף פו:

עֲקִיבָא בְּתַרְמִילוֹ וַאֲנָא חַיְּי. עיין פירוש רש"י ז"ל. ונראה לי בס"ד ודאי לא כיון לזלזל בכבודו של אותו צדיק אלא דרך בדיחות דיבר כלומר רבי עקיבה עודנו פקח גדול במילי דעלמא כמו זמן שהיה תרמילו בידו שגם עתה דבר חכמה עשה שהיסב הפתח לצד אחר. **בַּתְּחִלָּה לֹא הָיוּ מַעֲמִידִין שׁוֹטְרִים אֶלָּא מִן הַלְּוִיִּים**. נראה לי בס"ד הטעם כי בעון העגל לא חטאו ואדרבה נתקנאו קנאת ה' וחגרו איש חרבו לעשות דין ולנקום נקם בעובדי העגל כמו שנאמר (דברים לג, ט) הָאֹמֵר לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא רְאִיתִיו וְאֶת אֶחָיו לֹא הִכִּיר וְאֶת בָּנָיו לֹא יָדָע כִּי שָׁמְרוּ אִמְרָתֶךָ וּבְרִיתְךָ יִנְצֹרוּ, וכאשר דרשו רבותינו ז"ל (יומא סו:) בזה מה שאין כן בכל שבטי ישראל לא נתקנאו בקנאה זו לכן פסקו להם מן השמים מעלה זו שלא היו מעמידין שוטרים אלא מהם.

דף קב.

עַד שֶׁיִּהֵא אָבִיו וְאִמּוֹ מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "**וְנִקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל**". נראה לי דייק לה מדכתיב בְּיִשְׂרָאֵל (דברים כה, י) דקרינן בה ב' ישראל דהיינו משני צדדים יהיה ישראל. אך מקשים והלא כתיב (בראשית כא, יב) בְּיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע ודרשו רבותינו ז"ל (נדרים לא.) ביצחק ולא כל יצחק, ואם כן הכא נמי נימא בישראל ולא כל ישראל?
ונראה לי בס"ד התם הוה מצי למנקט כי 'יִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע' ולכן כיון דאמר בְּיִצְחָק

אמרינן דאתא למדרש 'ביצחק ולא כל יצחק' אך כאן לא הוה מצי למימר ויקרא שמו יִשְׂרָאֵל ובעל כרחו נקיט למדרש שהיה ישראל משני צדדין אביו ואמו.

דף קב:

אֶלָּא הָא דִּכְתִיב: (ישעיה נח, יא) "**וְעַצְמֹתֶיךָ יַחֲלִיץ**", **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר**: **זוֹ, מְעֻלֶּה שֶׁבִּבְרָכוֹת, וְאָמַר רָבָא**: **זְרוּזֵי גַּרְמֵי**. נראה לי בס"ד הטעם דזרוזי גרמי מעולה שבברכות, דאיתא בעץ חיים שער פרקי הצלה דאדם התחתון יש בו עור כנגד עשיה ובשר כנגד יצירה וגידין כנגד בריאה ועצמות כנגד אצילות ובזה יובן בס"ד הטעם דהרשעים עונותיהם רשומים על עצמותם והצדיקים זכיותיהם חקוקים על עצמותם דכתיב (תהלים לה, י) כָּל עַצְמוֹתַי תֹּאמַרְנָה, וכמו שאמרו בזוהר הקדוש פרשת משפטים עיין שם, מפני שהעצמות שהם כנגד אצילות הם העיקר שבגוף. ולכן יוסף הצדיק ע"ה נקרא בשם עצמותיו דכתיב (שמות יג, יט) וְהַעֲלִיתֶם אֶת עַצְמֹתַי מִזֶּה אִתְּכֶם, וכן וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עַצְמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ (שמות יג, יט) אף על גב דהנחנט כל חלקי גופו קיימים.

ובזה יובן הטעם דרבינו סעדיא גאון ז"ל בדק להבחין על הבן שהוא בן אביו בקליטת העצם של האב בדם של הבן.

ובזה יובן הטעם מה שכתוב בילקוט ראובני פרשת ויחי בשם ציוני על פסוק (ירמיהו ח, א) בָּעֵת הַהִיא נְאֻם ה' יוֹצִיאוּ אֶת עַצְמוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה וְאֶת עַצְמוֹת שָׂרָיו וְאֶת עַצְמוֹת הַכֹּהֲנִים וְאֶת עַצְמוֹת הַנְּבִיאִים וְאֶת עַצְמוֹת יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם מִקִּבְרֵיהֶם, דכאשר יוציאו העצמות ויעשו מהם כלים להשתמש בהם יצטערו הנפשות שלהם ולא ימצאו מנוחה ולכן מלכתא אחת תיקנה משיני אוייביה בעודם בחיים קובייאות שקורין בערבי זא"ר וכו' עיין שם. ולכן הנקבה שנבראת מן העצם יהיה בם פעולת האדם יותר מן הזכר כי בקרבה יהיה ההריון וציור הולד ומקרבה יצא ויולד ולכן זו הברכה של זרוזי גרמי היא המעולה שבברכות!

דף קג.

שֶׁבַע בְּעִילוֹת בָּעַל אוֹתוֹ רָשָׁע בְּאוֹתוֹ יוֹם. מקשים דאיתא במדרש (ויקרא רבה כג, יא) וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה (שופטים ד, יח) אמר הקדוש ברוך הוא שמי מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע! ונראין מאמרים אלו סותרין זה את זה!

ונראה לי בס"ד דאין סותרין והוא כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים הקדמה ל"ו דף מ"ג) וזה לשונו: ראוי לתת טעם מה כוחו גדול של סיסרא עד שהכוכבים ממסילותם

הוצרכו לירד מן השמים להלחם עמו? אבל הענין הוא דסיסרא הוא קליפת הרע היונקת מן הדעת של ז"א [זעיר אנפין] והוא יונק מכל בחינותיו שהם עשר הויו"ת חמשה חסדים וחמשה גבורות שהם ר"ס [26×10=260] מן סיסרא וזהו הכח העצום שהיה לסיסרא. והנה החסדים הם מצד הרקת הימני שבראש והגבורות מצד הרקת השמאלית לכן כתיב (שופטים ה, כו) וְהָלְמָה סִיסְרָא מָחֲקָה רֹאשׁוֹ וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ, כי הכניעה אותה הממשלה שהיתה לסיסרא בהיותו יונק מן המקום ההוא הנזכר ולכן הנקמה היתה על ידי יעל אשת חבר הקני שהוא משורש קין וכו' עיין שם.

ולפי זה שהיה סיסרא יונק ממקום קדוש והיה בקליפתו ניצוצין טובים וגדולים לכן בעת ששכב עם יעל עשה הקדוש ברוך הוא נס דחלק הרע שבו נעשה אבר מת ובטל לגמרי ונשאר בו חלק הטוב שהוא מצד בחינת עשר הויו"ת הנזכר ומן חלק הטוב שבו נמשך הזרע שהזריע ביעל בשכבו אותה. ולזה אמר הקדוש ברוך הוא: **שמי** מעיד עליה שלא נגע בה אותו רשע! שמי שם יו"ד רמז לעשר הויו"ת הנזכר שמשם היה חלק הטוב שבסיסרא וכנרמז באותיות ר"ס מן סיסרא וכמו שאמר רבינו ז"ל, **ומעיד שלא נגע בה אותו רשע** רוצה לומר לא יצא הזרע מחלק הרע שבגופו אלא מחלק הטוב שבו כי עשה השם יתברך את חלק הרע שבגופו כאבר מת ובטל שאינו עושה פועל כלל ולזה לחלק הרע קוראו בשם רשע.

ומה שאמרו בגמרא דקא **שָׁדֵי בָּהּ זוֹהֲמָא** היינו לפי דעתה שהיתה חושבת כן שלא ידעה הנס הזה שעשה לה הקדוש ברוך הוא שהמית וביטל חלק הרע שבסיסרא בעודו מהלך ברגליו. ונראה לכן כינה הבעילות בשלשה לשונות שהם **כָּרַע נָפַל שָׁכָב** (שופטים ה, כז) שהם ראשי תיבות נשך כי היא חשבה שהוא נשך אותה כנחש ולא כן היה שלא נגע בה חלק הרע שבו כלל ולא היה בה נשיכה.

ובזה יובן בס"ד מה שאמרה יעל לסיסרא **סוּרָה אֲדֹנִי סוּרָה אֵלַי** (שופטים ד, יח) והיינו סורה נא אדוני כנגד חלק הטוב שבו ולזה החלק קראתו אדוני אך סורה אלי אמרה כנגד חלק הרע שבו וכשתחבר אות א' של אֵלַי עם סוּרָה יהיה צירוף אסורה ואז אותיות 'סוּרָה אֵלַי' הם אותיות 'אסורה לי' כי ביאה של חלק הרע אסורה לי.

ומה שהיה '**שֶׁבַע בְּעִילוֹת**' נראה לי בס"ד על פי מה שכתוב בספר הקרנים ודן ידין בפסוק 'וַתְּכַסֵּהוּ בַּשְּׂמִיכָה' שיש שם קדוש נקרא **כהשי"ם** שמספרו שע"ה [375] והוא ממונה להכניע של"א [331] קליפות הטומאה ובו פגם קין בסוד וְאֶל קַיִן וְאֶל מִנְחָתוֹ לֹא שָׁעָה (בראשית ד, ה) ואלו השל"א קליפות נקראים בתי"ב והם בסוד בַּבַּיִת כַּמָּוֶת (איכה א, כ) אותיות בתי"ב [414] ונרמזו בשם סיסרא [331] שהוא מספר של"א וזהו סוד וַתְּיַבֵּב אֵם

סִיסְרָא (שופטים ה, כח) תיבב אותיות בתי״ב והוא גימטריא ית״ד [414] ונרמז בפסוק יָדָהּ לַיָּתֵד תִּשְׁלַחְנָה (שופטים ה, כו) וזהו סוד וַתְּכַסֵּהוּ 'בַּשְּׂמִיכָ״ה' אותיות 'כהשי״ם' הוא שם הנזכר ששמר אותה מן של״א קליפות הנרמזים בשם סיסרא עיין שם. ובזה יובן כְּנֶגַע נִרְאָה לִי בַּבַּיִת (ויקרא יד, לה) אותיות בתי״ב.

ובזה פרשתי בס״ד סוד הכתוב מה שאמר יעקב אבינו עליו השלום ללבן שִׂים כֹּה נֶגֶד אַחַי וְאַחֶיךָ (בראשית לא, לז) והיינו **שִׂי״ם כ״ה** הוא אותיות שם הקדוש הנזכר הנקרא כהשי״ם הממונה להכניע של״א קליפות וזה יהיה **נֶגֶד אַחַי** כוחות הקדושה ואחיך כוחות הקליפה.

ונראה לי לכך היו שבע בעילות כי שם הקדוש כהשי״ם שמספרו שע״ה שמר אותה מן שבע בעילות כי שבע עם האותיות הוא שע״ה כמנין שם הנזכר.

דף קה.

רָבָא [רַבָּה] **דְּעָסַק בַּתּוֹרָה, חָיָה אַרְבְּעִין שְׁנִין. אַבַּיֵי דְּעָסַק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת חֲסָדִים, חָיָה שִׁתִּין שְׁנִין.** נראה לי בס״ד הם מבית עלי שיש להם רק ח״י שנים ולכן כיון דעסק בתורה שהוא סוד וי״ו דשמא קדישא אשר במלואו עולה כ״ב כמנין כ״ב אותיות הוסיפו לו כ״ב שנים ובזה חי ארבעים שנה. ואביי דעסק בגמילות חסדים גם כן שתיקן בזה שתי ההי״ן דשמא קדישא בסוד וַתֵּלַכְנָה שְׁתֵּיהֶם (רות א, יט) שכל אחת במלואה כזה 'ה״ה ה״ה' עולים מספר עשרים הוסיפו לו עוד עשרים שנים וחי ס' שנה.

ונראה לי האי **גְּמִילוּת חֲסָדִים** דנקיט גבי אביי הוא מה שהיה בורא נפשות לגרים על ידי עסק התורה כבן עזאי דלכך היה דרכו לומר הריני כבן עזאי בשוקי טבריה וכמו שכתב רבינו ז״ל בשער הגלגולים דף ל״ז וזה יהיה מסטרא דחסד והיה עושה פועל זה מצד כל הנר״ן [נפש רוח נשמה] שבו וכמו שכתוב שם ולכן אמר גמילות חסדים לשון רבים.

דף קה:

הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה. נראה לי בס״ד למטה מן אותיות **עין** יש אותיות **כסף** שהוא מלשון נִכְסְפָה וְגַם כָּלְתָה נַפְשִׁי לְחַצְרוֹת יְהֹוָה' (תהלים פד, ג) כלומר יתפלל בחשק ותאוה להתלהבות כדי לעורר הכונה ולמעלה מאותיות **לב** יש **אך** שהוא לשון מיעוט שילבש ענוה גדולה ויאמר מי אנכי שאבא להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא וכנודע ובזה תהיה תפילתו מרוצית דכתיב (תהלים קב, א) תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְהֹוָה' יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ. וזהו שאמרו **עֵינָיו לְמַטָּה** מן אותיות עי״ן **וְלִבּוֹ לְמַעְלָה** מן אותיות ל״ב

וכאמור.

ועוד נראה לי בס"ד העין רואה ענייני עולם הזה והלב רואה ברוחניות למעלה כן התפלה פשוטה על צרכי עולם הזה ופנימיותה בצרכי שמים בספירות העליונות ועולמות העליונים והאדם יכוין על זה ועל זה בתפילתו.

אָמַר לֵיהּ אַבָּדָן: מִי הוּא זֶה שֶׁמַּפְסִיעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדֵשׁ? וכו'. קשא למה אמר כן '**מִי הוּא**' והלא הוא רואהו מי הוא זה! והוה ליה למימר לא תפסיע על ראשי עם קודש? ועוד אומרו 'וְכִי אַתָּה הָגוּן לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּי רַבִּי' מה היום מיומים שדבר בכך והלא כל יום בא ללמוד תורה מרבי ומה ראה אבידן לקנתר את רבי ישמעאל אותו היום בקנתורים אלו מתחילה ועד סופו?

ונראה לי בס"ד דאיתא במציעא (בבא מציעא פג:) שהמלך מינה את רבי אלעזר ברבי שמעון לתפוס גנבים ולסטים וכן מינה גם כן בזה את רבי ישמעאל ברבי יוסי ואיתא התם שפגע אליהו זכור לטוב ברבי ישמעאל ואמר לו עד מתי אתה מוסר עמו של אלקינו להריגה? ואמר לו רבי ישמעאל מאי אעבד? הורמנא דמלכא הוא! ואמר לו: אבוך ערק לאסיא את ערק ללודקיא! ועוד איתא התם קודם שנפטר רבי אלעזר ברבי שמעון אמר לה לדביתהו ידענא ברבנן דרתיחי עלי ולא מעסקי בי שפיר, ופירש רש"י על שהיו נלקחים גנבים על ידי והיו קרובים שלהם עיין שם.

ולכן גם אבידן היה בלבו כעס על רבי ישמעאל ברבי יוסי מחמת שהיה תופס קודם זה גנבים ואפשר שהיו אנשים מקרוביו וכמו שאמרו בגמרא על רבי אלעזר ברבי שמעון והוא ושאר רבנן היו מרננים אחריו דפגע בטעות באנשים צדיקים ומסרן. והנה התם בגמרא טען רבי אלעזר ברבי שמעון: קוצים אני מכלה מן הכרם! ואמר לו רבי יהושע בן קרחה: יבא בעל הכרם ויכלה את קוציו! ואתה מה יש לך בדבר זה? וזו הטענה של רבי אלעזר היא גם כן אצל רבי ישמעאל ברבי יוסי דאהא סמיך לתפוס גנבי לכלות הקוצים מן הכרם אלו ישראל דכתיב בהו (ישעיה ה, ז) כֶּרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל.

והנה דרך הבא ליטול קוצים מן הכרם לפסוע על הגפנים כדי ליטול קוצים שיש ביניהם ולכן עתה כשראה אבידן את רבי ישמעאל פוסע על ראשי עם קודש מצא לו מקום לקנתרו על אותה מעשה של תפיסת גנבי שהיה רבי ישמעאל עושה אותה בטענה זו שהוא מכלה קוצים מן הכרם.

ולזה אמר **מִי הוּא זֶה שֶׁמַּפְסִיעַ עַל רָאשֵׁי עַם קָדֵשׁ** שדרכו להיות מפסיע על ראשי עם קודש כדי לכלות הקוצים שביניהם?! ורבי ישמעאל הבין כונתו על מה הוא רומז בזה והשיב לו תשובה נצחת על אותו קנטור ואמר **אֲנִי שֶׁבָּאתִי לִלְמֹד תּוֹרָה מִפִּי רַבִּי** רמז

בזה אפילו לפי דעתך שאני שגיתי ומסרתי נקיים אין אני חייב בכך על פי תורתו של רבי דאיתא בגמרא דשבת (שבת יח.) תניא אחד נותן את הקמח ואחד נותן את המים האחרון חייב דברי רבי, ועוד איתא התם אחד נותן את העפר ואחד את המים האחרון חייב דברי רבי עיין שם. נמצא אף על פי דבלתי מים ובלתי עפר לא הוה מתעביד איסורא בנתינת המים עם כל זה הראשון פטור והאחרון חייב. ולפי זה גם בענין זה דרבי ישמעאל מוסר האדם למלכות שאומר יש לי חשש בזה הוא אינו הורגו בידו אלא הממשלה גומרת דינו והורגתו והכא נמי האחרון הוא דחייב והראשון שהוא רבי ישמעאל פטור והלכה זו יוצאה מתורתו של רבי ועל זה נתכוון רבי ישמעאל באומרו שבאתי ללמוד תורה מפי רבי.

והשיב לו אבידן גם כן בדרך רמז **וְכִי הָגוּן אַתָּה לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּי רַבִּי**? דהיינו שתוכל לדמות מילתא למילתא שאתה לומד דין הנזכר מדין הקמח והעפר דאמר רבי האחרון חייב שמצאת לעצמך פיטור מכח דין זה שהורה בו רבי? דשמא לא ירדת לסוף דעתו של רבי בהלכה ההיא ואתה טועה בדמיונך ולא דמי הא להא!

ואמר לו רבי ישמעאל **וְכִי מֹשֶׁה הָיָה רָאוּי לִלְמוֹד תּוֹרָה מִפִּי הַגְּבוּרָה**?! והיינו כי מצינו שלשה דברים שלא נצטווה עליהם משה רבינו ע"ה בפירוש אלא למד אותם מדבריו יתברך על פי הדמיון נמצא חידש הלכה מדעתו מכח לימוד שלמד מדבריו יתברך ולא חשש לומר הלא בודאי אין אדם יורד לסוף דעתו של הקדוש ברוך הוא ואיך אלמוד מדבריו לחדש דבר בענין אחר וכל שכן בענין זה שאני למדתי דבר מדבריו של רבי שאין לי לחוש אולי לא ירדתי לסוף דעתו של רבי!

ואמר לו אבידן **וְכִי מֹשֶׁה אַתָּה**?! דשאני משה דנפיש חיליה לכוין האמת להשיג מה שראוי ללמוד מדבריו יתברך. והשיב לו רבי ישמעאל **וְכִי רַבְּךָ אֱלֹקִים הוּא**?! אדרבה זה ידוע כי האלקים מי יוכל לירד לסוף דעתו אך רבך אדם הוא ויוכל אדם לירד לסוף דעתו! **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה נִצְטָרַע אַבְדָן, וְטָבְעוּ שְׁנֵי בָנָיו, וּמֵאֲנוּ שְׁתֵּי כַּלּוֹתָיו**. הא דלקה בשלשה עונשים כי חטא לרבי ישמעאל ברבי יוסי בשלשה שנגע בכבוד תורתו וכבוד צדקתו וכבוד אביו ובודאי היה דעתו של רבי להוכיח לאבידן על הדבר הזה בינו לבינו ולא רצה להוכיחו ברבים שלא לביישו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש משום דלשון הרע חמור ששקול כשלשה עבירות לכך לקה בשלשה עונשים עד כאן דבריו נר"ו.

דף קט:

לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו וְגֵיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו (**שיר השירים ג**, ז). נראה לי בס"ד הטעם דנקיט **בֵּין יַרְכוֹתָיו** כי הדיין שמטה את הדין הוא משום חמוד ממון וידוע דהממון מתייחס לרגלים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט.) על פסוק (דברים יא, ו) וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו ולכן הדיין אשר לבו נוטה להטות הדין לחזק רגליו בממון יראה כאלו החרב מונחת שם.

או יובן סוף אותיות **דיין** הם 'ה־כ־כ־ס' שמספרם עם הכולל האותיות ק"ט כמנין **גיהנם** עם הכולל [109] או אותיות יו־ד נו־ן הם ירכותיו של דיין כי חצי השני של שם דיין הוא י־ן ויש באלפא ביתא בין אות יו־ד ובין אות נו־ן אותיות 'כלם' ולהפך 'מלך' שאם זכה הדיין לדון דין אמת אז נאמר בו מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ (משלי כט, ד) ואם הטה משפט ועוות הדין יהיה בדינו צירוף 'כלם' כי חרב בא לעולם בעבור עוות הדין והכליה היא בחרב ולזה אמר יראה כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו, רוצה לומר יראה החרב הרמוז בין ירכותיו שהוא בין אות יו־ד ובין אות נו־ן שהם ירכותיו סוף שמו של הדיין.

ואמר עוד גיהנם **גֵּיהִנֹּם פְּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו** רוצה לומר יראה עצמו כאלו הוא קרוב לגיהנם שהיא פתוחה מתחתיו ולא רחוקה ממנו ובאמת כן הוא שהאדם בחיי חיותו אם ירשיע יורדים חלקים מנפשו לגיהנם וזהו הנקרא גיהנם בחיים!

דף קיח:

דְּשׁוּמְשְׁמָנָא גַּבְרָא, כּוּרְסָהּ בֵּי חָרְתָּא רָמוּ לָהּ. קשא למה דמו אותו לנמלה ולא דמוהו לפרעוש שהוא קטן מנמלה והוה ליה למימר דפרעושא גברא?

ונראה לי בס"ד כי הנמלה דרכיה מחוכמים וכמו שנאמר (משלי ו, ו) לֵךְ אֶל נְמָלָה עָצֵל רְאֵה דְרָכֶיהָ וַחֲכָם אֲשֶׁר אֵין לָהּ קָצִין שֹׁטֵר וּמֹשֵׁל תָּכִין בַּקַּיִץ לַחְמָהּ אָגְרָה בַקָּצִיר מַאֲכָלָהּ, ואלו אינשי מדברים בהשכל דאם בעלה קצר קומה שהוא מאוס מצד מראה קומתו וגם עוד אין לו דעת ותבונה מי ישים כסא לאשתו בין החשובות חורי הארץ הלא ודאי גם אשתו תהיה בזויה כמוהו שהוא בזוי בעיני הכל! ורק מי שהוא קצר קומה הרבה שהוא מאוס מצד קומתו אך מלא דעת ותבונה שהכל צריכים לו ליקח ממנו עיצה הנה זה גם אשתו תתכבד לשום לה כסא בין נשים יקרות מפני שרואין שמכבדין בעליהן את בעלה ואז גם הן יכבדוה.

דְּנַפְּצָא גַּבְרָא, תִּיקְרֵי בְּסִיפֵּי בָּבָא וְתֵיתִיב. פירוש מי שמלאכתו לנפץ הצמר הנה הוא מאוס הרבה ומזוהם מכח אבק ועפרורית של הצמר ועם כל זה אשתו חושבתו בכלל בני אדם החשובים ומזדמנת בסף הבית ויושבת וממתנת על ביאתו כאלו הוא אדם חשוב ומתפארת בו.

דְּקוּלְסָא גַּבְרָא, לָא בָּעֵי טָלָפֵי לְקִידְרָא. פירש רש"י קולסא שמץ פסול משפחה, ודוחק! ועוד לפי זה למה מזנה כמו שאמרו בברייתא וְכֻלָּן מְזַנּוֹת וְתוֹלוֹת בְּבַעֲלֵיהֶן?

ונראה לי בס"ד קולסא הוא העץ של הכרוב (לאהנ"א) שנקרא **קוּלְסָא** כמו שאמרו במשנה דעוקצין בפרק קמא (משנה עוקצין א, ד) שורשי קולסי כרוב וזה העץ דרכו להיות קצר ועב הרבה ויש בו גבשושית מגבו ומלפניו וזה בעלה כמו זה קולסא דכרוב ועם כל זה חפצה בו מפני שאז נקראת אשה שיש לה בעל ובכן אפילו תבשיל עדשים שהוא בזול ומאכל עניים אינה רוצה ממנו.

ועוד נראה לי בס"ד **קוּלְסָא** רוצה לומר ליסטים מזויין מלשון גדי מקולס שזה ודאי דרכו לצערה מפני שעסקיו רעים ועם כל זה היא חפיצה בחברתו כדי שיקרא שם בעל עליה וכמו שאמרו במדרש רבא בראשית פרשה ך' (בראשית רבה כ, ז) מעשה באשה אחת משל בית טבריונוס שהיתה נשואה ללסטים אחד והיה בעלה מצערה שמעו חכמים ובאו אצלה להוכיחו כיון שבאה לפני חכמים הוציאה לפניהם מנורה של זהב ונר של חרס על גבה לקיים מה שנאמר (בראשית ג טז) וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ, ופירש רש"י רמזה להם אף על פי שהיא חשובה כמנורה של זהב והוא רק כנר של חרס שעל גבה אפילו הכי אוהבת אותו! עיין שם וכן הענין כאן.

דף קכא.

הַהוּא גַּבְרָא דְּטָבַע בְּאַגְמָא דְּסַמְקֵי, אַנְסִיב רַב שֵׁילָא לִדְבִיתְהוּ. נראה לי בודאי דלא נכשל אותו צדיק דהשיאה ולא נבעלה כי שמע רב והפרישם או מה דבני ובני באו עדים וראו אותו שמת אך רב שילה התירה קודם שבאו עדים מטעם דחשב את האגם מים שיש להם סוף.

ובספר ויען אברהם (דף סב) כתב ששמע בענין אחד של עיגונא דאתתא שהיו חולקים בו מרן ז"ל ומור"ם ז"ל ומרן אסר ומור"ם התיר שהביא ראיות להתיר ופלפל בחכמה וכתב מור"ם ז"ל רשות שתנשא וגילה המגיד למרן ז"ל דבו ביום שכתב מור"ם הרשות שתנשא מת הבעל במקום אחד שהיה חי ומרן שאסר כיון אל האמת לאוסרה אך הקדוש ברוך הוא לא הביא תקלה על ידי מור"ם שמת הבעל ביום שכתב לאשה מעשה בית דין של

רשות שתנשא עיין שם.
וכתב שם כזאת אירע להגאון חקרי לב שכתב פסלקא דעתך להתיר בראיות עצומות ומה דבני ובני הקול נשמע שהבעל חי ונתן הגאון חקרי לב הודאות להשם יתברך שלא באה תקלה על ידו.
עוד שמענו מעשה שהיה בזמן הרב ראשון לציון מהר"ם סוזין ז"ל שהתירו הבית דין בירושלים ליבמה שתתייבם אך הרב מהר"ם סוזין ז"ל היה לבו נוקפו ולא הסכים להתיר והבית דין עשו כהוראתן ונשאת לאחיו ואחר כך בא הבעל ותהום כל העיר.
עוד שמענו בזמן הגאון משנה למלך התירו רבני קושטא לעגונה שתנשא והגאון משנה למלך ז"ל היה לבו נוקפו ולא הסכים שתנשא והבית דין עשו מעשה כהוראתם ואחר כך בא הבעל ונגלה על ידי מעשה נורא הפלא ופלא. יהא רעוא שלא יכשלו חכמי ישראל בדברים אלו וכיוצא בהם ושלום על ישראל!
אָמַרְתִּי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה: כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים. הגם דרבי עקיבא בדידיה הוה עובדא כזאת והיה לו לומר זה משעת מעשה שלי, עם כל זה איכא הפרש טובא בין עובדא דידיה כי נשברה הספינה ונזדמן לו דף של ספינה ואם כן יש לדון דאם עדים ראו שטבע ולא היה שם לא דף ולא ספינה למה אשתו אסורה? אך במעשה דרבי מאיר שהגלים טרדוהו שזה מצוי תמיד לכך אמר 'כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים' ופשוט.
מיהו עדיין יש להקשות למה הזכיר חלוקה דמים שיש להם סוף דזו פשיטא דמותרת? ונראה לי בס"ד לפי טעותו דרב שילה באגם דקוו וקיימי דיש לחשוב זה כמים שאין להם סוף יש להקשות דהוה ליה למימר כהאי גונא נמי מותרת ולמה החליטו ואמרו דאינה מותרת אלא רק במים שאין להם סוף?
אך מהאי עובדא דרבי מאיר שאמר לו 'גַּל טָרַדַנִי לַחֲבֵרוֹ' נמצא אפשר להיות כן על ידי גלי הים ולכן לא התירו חכמים באגם דאימור גלי השפילוהו וגם בעובדא דרבי עקיבא דאמר עלה רבן גמליאל 'כַּמָּה גְּדוֹלִים דִּבְרֵי חֲכָמִים' נמי אתי שפיר דהא אמר לו 'כָּל גַּל וְגַל שֶׁבָּא עָלַי נְעָנַעְתִּי לוֹ רֹאשִׁי' משמע דאם לא היה מנענע ראשו היו הגלים נושאין אותו ואם כן באגם נמי שייך לומר גלי אשפלוהו ולכן גדולים דברי חכמים שאמרו אין היתר אלא במים שאין להם סוף ולא זכרו בהיתר גם את האגם דמייא קוו וקיימי.

דף קכא:

שָׁעָה רִאשׁוֹנָה, אָמַר לָהֶם: שָׁלוֹם וכו'. ידוע אין הנס נעשה למטה אלא עד שיהיה בעבור זה זווג תפארת ומלכות למעלה אך צריך שיקדים לזה זווג חכמה ובינה. וידוע כל זווג

מכונה בשם שלום בסוד רבי עקיבא נכנס בשלום ויצא בשלום (חגיגה יד:) ובזה פרשתי בס"ד שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר יְהֹוָה וּרְפָאתִיו (ישעיהו נז, יט) כי זווג חו"ב [חכמה ובינה] נקרא רחוק וזווג תו"מ [תפארת ומלכות] נקרא קרוב ועל ידי כך 'אָמַר יְהֹוָה וּרְפָאתִיו' בנס הנעשה למטה. ולכן שעה ראשונה אמר שלום כיון בזה לעשות זווג חו"ב שניה אמר לו שלום כיון בזה זווג תו"מ שלישית אמר לו עלתה שנעשה הנס למטה.

ומה שאמר '**שֶׁנִּפְלָה לַבּוֹר הַגָּדוֹל**' ולא אמר לבור בסתם, רמז בזה שהבור הזה חפרו אביה לצורך רבים ועשאו גדול אף על גב דהיה מספיק להם בקטן לכך זכתה להנצל בעבורו בהאי עלמא.

זָכָר שֶׁל רְחֵלִים נְזַדַּמֵּן לִי, וְזָקֵן מַנְהִיגוֹ. פירש עטרת ראשי הרב מור אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] בספרו הבהיר מדרש אליהו (דף צז) נזרקה נבואה מפיה ואמרה ברוח הקודש זכר הז"א [הזעיר אנפין] של רחלים רחל הגדולה ורחל הקטנה נזדמן לי וזקן אחד רמז לאבא מנהיגו. או זקן רמז לאברהם אבינו עד כאן דבריו ודפח"ח [דברי פי חכם חן] והדברים מאירים כי אין הנס נעשה למטה אלא אם כן יתייחדו הדודים למעלה!

ורש"י ז"ל פירש זכר של רחלים אילו של יצחק אבינו עליו השלום וזקן אחד מנהיגו אברהם אבינו עליו השלום עיין שם. ונראה לי בס"ד דהוצרך בנס זה זכות אברהם ויצחק על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בענין חפירת הבארות שחפרו אברהם ויצחק ועשו בזה הפועל דמיוני תיקון גדול למעלה וידוע כל צדיק שעושה מצוה שנזהרו בה הראשונים אז זכותם יגן עליו לכן חנינא שחפר כמה בארות לצורך הגינו על בתו זכות אברהם אבינו עליו השלום ויצחק אבינו עליו השלום שהם טרחו בחפירת הבארות לתקון ולמצוה שהגין זכותם **לחיים**.

סְלִיק מַסֶּכֶת יְבָמוֹת.